

ÅKER- OCH ÄNGSNAMN PÅ DJURÖ OCH VINDÖ

Uppsats framlagd för nordiska
proseminariet vid Stockholms
högskola höstterminen 1958.

Lena Moberg

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	s. 2
Kap. I. Något om dialekten sådan den framgår av de behandlade ortnamnen	s. 5
Kap. II. Materialsamling	s. 8
Kap. III. Om namnens betydelse	s. 44
Kap. IV. Om namnens bildning	s. 48
Karta över det beskrivna området	s. 55
Förteckning över anlitade meddelare	s. 56
Källor och litteratur	s. 58

Inledning.

Djurö socken i Värmdö Skeppslag, Stockholms län, omfattar östra delen av Fågelbrolandet, Vindö, Djurö, Runmarö, Harö, Sandö m.fl. öar. Som församling är den inte gammal. Tidigare hörde Djurö med kringliggande öar till Värmdö socken och kom inte att bilda egen församling, förrän kapellet på Djurö uppfördes 1683^{1/}. Den största ön, Vindö, hörde emellertid fortfarande till Värmdö församling ända till år 1926, då den införlivades med Djurö socken.

Djurö *Jurö, Jurö* och Vindö *Vindön* som nu står i fast landförbindelse med varandra över Arnön *Arnön, Anön* utgör den västra delen av socknen. Till landarealen omfattar de ungefär en tredjedel av denna, Vindö 19,65 km² och Djurö 5,35 km². Djurö består egentligen av två sammanhängande öar, det egentliga Djurö och den forna ⁺Skepparön,^{2/} nu kallad helt enkelt Ön *ön*, som 1630 räknas som ängsholme till Djurö. Även Vindö hänger numera samman med en stor ö, Skarpö *Skarpö, Skärpa*.

Dessa öar i väster är skogrika och påminner snarast om inlandsnaturen, medan de mot öster blir allt kalare. Landet är sönderskuret av ett otal vattendrag, som genom landhöjningen allt mer försumpas och torrlägges. Kärr och sumpmarker bryder ut sig över stora områden, varom de många namnen på 'kärr', 'myr', 'mosse', 'vatten', och 'dy' också vittnar. Terrängen är starkt kuperad och genomdragen av sprickdalar.

Det är främst till sprickdalarna, sänkorna och de forna sumpmarkerna, som den odlade jorden är koncentrerad. På grund av åkrarnas och ängarnas givna, karakteristiska form kan de lätt återfinnas på äldre ägokartor och många gånger följas tillbaka till tiden för den första geometriska avmätningen, verkställd av Sven Månsson 1630-40. I denna geometriska jordebok (LSA A1) upptages tretton byar på Djurö, Vindö och Skarpö: Argeboda, Bodha, Fiälswijk, Humbelmora, Höghbena, Lööknäs, Skafft, Solnekroka, Tranwijk, Värmgiärde och Öffwerby på Vindö samt Skarpöö och Diuröö. Dessa finns fortfarande kvar med undantag av Värmgiärde. Detta tycks redan i slutet av 1600-talet ha lagts i sambruk med Överby.^{3/}

Åkerjorden närmast gårdarna var 1630 i stort sett densamma som nu. Senare uppodlingar gäller främst de forna ängsmarkerna. En del

1/ Djuröboken s.46.

2/ Namn som ej längre är levande, utmärkes i det följande på samma sätt. *41*

3/ se s. *39*.

nyodlingar genom röjning och utdikning har också skett på byarnas utmarker, som tidigast inte ens upptages i ägobeskrivningarna.

De smala åkertegarna tycks inte ha varit alltför givande. Följande klagomål över åkerjorden på Skarpö i en ägobeskrivning från 1732 (LSA A/119 71¹) återkommer i varierande ordalag vid flera tillfällen betr. andra gårdar: "Natüren - - - bestående största delen af Sand Jääs och sidländ Jord, hwar af nogsamnt nü prof gifwes, i det så mycket af Rågen ligger küllfallen och Roten åfwanpå Jorden, som den der står üppe, är och dess ütan all Åkern inneslütten innom my-ket höga och branta Berg och Backar, hwilcka om winteren för-ordsaka mycket Snöfall som ey i rättan tid kan af smältas och åkern som sig böör skiötas. hwar af kommit, at åboerna alldrig künnat fått eller kan fåå så mycken säd som till dess födo och ünder håld betarfwas".

Så gott som varje hemman har även haft sina betesholmar och ängsöar, ett värdefullt tillskott till de magra betesmarkerna.

Även om fisket här inte har spelat den stora roll som på öarna och fiskeskären längre öster ut, har det dock utgjort en viktig del av skärgårdsbondens utkomstmöjligheter. Notvarp och fiskeskär räknas i skattläggningshandlingar och ägomätningar som en stor tillgång för ett hemman. Numera fiskas det mycket litet och endast för husbehov.

Den odlade jorden nådde vid tiden för laga skifte omkr. 1850 sin största omfattning. En stor del av åker- och ängsnamnen kan också återföras till denna tid. Numera börjar åkerjorden däremot minska i omfattning. Jordbruken lägges ned och gårdarna lämnas. Sommarstugebebyggelsen breder ut sig, och byarna förvandlas till villasamhällen. Snart kommer skärgårdsbruken att tillhöra en förgångnen tid.

Följande undersökning av åker- och ängsnamn på Djurö och Vindö samt det med Vindö sammanhängande Skarpö grundar sig på uppteckningar, gjorda på öarna i december 1957. Det för Ortnamnsarkivets räkning insamlade materialet omfattar c:a 700 ortnamn, varav åker- och ängsnamnen, 196 st., utgör en betydande del. Det kan synas underligt, att jag valt att behandla just åker- och ängsnamn, då det är frågan om en skärgårdssocken. Där borde i stället de s.k. skärgårdsnamnen, namn på öar, kobbar, uddar, vikar o.dyl., vara av större intresse. Så är emellertid inte fallet med Djurö och Vindö. De speciella skärgårdsnamnen är här varken många

eller påtagligt intressanta och uppvisar föga variationer.

Betydligt mer givande har i stället åker- och ängsnamnen visat sig vara. En del av dessa kan följas ganska långt tillbaka i tiden och ge en inblick i äldre tiders levnadsförhållanden, tänke- och talesätt. De flesta namnen är dock unga. Oftast är de till betydelsen genomskinliga och många av en mycket enkel typ. Jag har dock medtagit samtliga åker- och ängsnamn för att ge en såvitt möjligt fullständig överblick av det nuvarande namnskicket, där i synnerhet de enklaste, de sekundära^{1/}, har sin givna plats. Andra än åker- och ängsnamn har endast medtagits för jämförelse eller för att närmare belysa en viss namnkategori.

För äldre belägg har exciperats kartor och handlingar i Lantmäteristytrelsens arkiv, Stockholms läns lantmäterikontors arkiv, samt i två fall, Krigsarkivet. Några av dessa kartor är odaterade, varför endast en ungefärlig tidpunkt för deras tillkomst kan anges. Betr. en del originalkoncept har skriften ibland varit så otydlig, att namnen delvis varit oläsbara. I ett par tveksamma fall har detta då satts inom parentes. Förkortningar har utskrivits i sin helhet och det förkortade markerats genom understrykning.

Vidare har jag anlitat samlingarna i Svenska Ortnamnsarkivet i Uppsala med bl.a. Westin-Lundbergs uppteckningar från Djurö och Möja socknar 1932, samt Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala. I det sistnämnda är främst T. Rubins ordlappar från Möja, Djurö och Värmdö socknar 1897, J. Westins ordsamling från Möja socken 1926 samt Hesselmanns Upländsk ordbok av intresse.

Församlingsboken för Djurö sn, upplagd 1935, har även genomgått.

Betr. dialektåtergivningen i de egna uppteckningarna anmärkes, att g-, k- och ng-ljuden genomgående återges med *g*, *k* och *g*. Någon skillnad har alltså inte gjorts mellan bakre palataler och främre velarer.

Slutligen har jag även bifogat en karta i skala 1:50000 för att ge en ungefärlig bild av det beskrivna området.

1) Se därom s. 44.

Kap. I. Något om dialekten sådan den framgår av de behandlade ortnamnen.

Genom riksspråkets inverkan är någon dialekt knappast längre märkbar på Djurö och Vindö, åtminstone inte i de yngre tal.^{1/}

Då jag emellertid i första hand vänt mig till äldre personer, som är barnfödda på öarna och väl förtrogna med trakten, har även en del genuina dialektdrag kommit med. Detta gäller särskilt ortnamnen, som man kanske aldrig sett i skrift, eller vars betydelse gått förlorad. Där kan t.o.m. en så sällsynt företeelse som h-bortfall påträffas, varom mer nedan. I det följande upptages endast sådana dialektdrag, som framgår av de i uppsatsen förekommande ortnamnen.

Det mest markanta dialektdraget är bruket av grav accent i ord, där riksspr. har akut, ex. *viken* 'viken', *fladen* 'fladen' ('halvgrund, rundad vik med trängre mynning'), *grändena* 'grunden'.^{2/} I ord med grav accent kan man ibland höra ett ganska starkt bitryck på ändelsen, som inte förekommer i riksspr., ex.

viken, fladen

Anmärkningsvärt är också att accenten i sammansatta ord ofta ligger på senare ledens huvudstavelse: *mjolkvallstapan* 'Mjolkvallstapan', *vestergårdslätten* 'Västergårdsslätten'.^{3/} Accentbruket är emellertid mycket vacklande, även hos en och samma person.

Genomgående är däremot bruket av s.k. Stockholms-e, d.v.s. riksspr. *e* motsvaras av *e*, ex. *fäglugen* 'Fägluggen', *sältingsede* 'Sältingsedet'. Framför r blir det ett öppet *a*: *jåde* 'gårde', *jär* 'kärr".

För riksspr. kort e kan man ibland höra uttalet *ɛ*: *mellanjåde* 'Mellangärdet', *knekten* 'Knekten' (kobbe NNO Sollenkroka ö).^{4/}

D har fallit i slutet av ord efter lång vokal i namnen *böjädet* 'Bodgärdet', och *vidbotten* 'Vidbotten'.^{5/} Hesselman anför däremot bevarat *d* som karakteristiskt för de uppländska målen, särskilt Roslagen, men han säger även, att det "----dock möjligen fallit i

1/ På de mer isolerade öarna längre österut i socken, ex. Harö, finns däremot enl. uppgift ännu en genuin dialekt.

2/ Jfr Kruise s. 545 samt Hesselman, Sveamålen s. 45.

3/ Jfr Kruise s. 544 samt Hesselman, Sveamålen s. 45.

4/ Jfr Schagerström, Upplysningar om Vätömålet i Roslagen s. 7.

5/ Jfr Schagerström, Upplysningar om Vätömålet i Roslagen s. 24 samt Kruise s. 539.

slutljud efter urspr. lång vokal."^{1/} D har även fallit före konsonantiskt i namnet *svēlānda* 'Svedjelandet'. Se vidare därom s. 37.

Riksspr. h motsvaras i allmänhet av h. Ett enda h-bortfall har påträffats, nämligen i åkernamnet *ägnaŋ* 'Hägnaden'. Det genuina uttalet har här levat kvar, tack vare att betydelsen hos namnet gått förlorad. Meddelaren visste nämligen inte vad det betydde.

H-bortfall förekom ännu i början av 1900-talet i roslagsdialekter till en sydgräns, som gick söder om Runmarö.^{2/} Nu sammanfaller däremot sydgränsen ungefär med Blidö sockens sydgräns.^{3/}

I sina anteckningar om Runmaröområdet 1897^{4/} anmärker Gustaf Bergman: "Som allmän regel skulle kunna sägas, att roslags-h^{5/} är ganska sällsynt, då riksspråkets uttal i ifrågavarande fall är det vanligaste på Runmarö. Roslags-h är deremot enl. uppgift vanligt på Möja och Harö, men förekommer föga på Djurö-landet och ej heller på det till Södermanland hörande Nämö". Han uppger även orsaken: "Denna förändring af det äldre uttalet lär enl. uppgift till stor del bero derpå, att en prest i Djurö, S. Wickberg (i) yngre år mycket ifrade för språkets förbättring, särskilt i detta afseende."

Rspr. l motsvaras ej sällan av *l*, ex. *glugggärdet* 'Glugggärdet', *penningdalen* 'Penningdalen'.^{6/} Med ett följande n el. s sammansmälter *l* till ett supradentalt *ŋ* el. *ɛ*: *pålsudden* 'Pålsudden', *timmerdalen* 'Timmerdalen'.

Kakuminalt l även för förbindelsen rd förekom ännu 1932 enl. Westin-Lundberg (SOA), men påträffas inte längre.

Egendomligt är uttalet *ägnaŋ* 'Hägnaden' med supradentalt n istället för dental. Även på annat håll har jag tyckt mig märka ett sådant uttal av dental, nämligen i uttrycket 'gå på *notisen*' (fiske med not under isen på vintern). Möjligen kan det vara en individuell språkegenhet hos personerna i fråga.

T faller ofta i slutljud: *storkärre* 'Storkärret', men i likhet med riksspr. kvarstår det gärna i de yngres tal.

Beträffande formläran förekommer knappast några avvikelser från riksspr.

1/ Sveamålen s. 39.

2/ Kruise s. 540 samt kartan därstädes.

3/ Se G. Lundberg, Skärgårdsnamn i Möja socken s. XVI.

4/ ULMA

5/ tidigare definierat som "---bortfall af h, der det finnes i riksspråket, och tillsättning deraf, der riksspråket saknar det---".

6/ Jfr Kruise s. 541 samt Hesselman, Sveamålen s. 14.

Den dialektala ändelsen -a i best. form plur. hos maskuliner av 2:a dekl. finns endast kvar i namnet *Stensila* 'Stenkilarna'.^{1/}

En avvikande böjning förekommer även hos en del lägesbetecknande adjektiv i komparativ, ex, *främra jädet* 'Främra gårdet', *nedra sandjåde* 'Nedra Sandgårdet', *öura täpan* 'Övra täppan!'. Härom säger Rydquist^{2/}: "Komparativens -re är i allmänhet oböjligt, men icke i flera, förre, nedre, öfre, undre, dem Stockholms-dialekten vanligen, skriftspråket i många fall, utbyter mot flera, öfra o.s.v."

En del dialektord kommer senare att upptagas i samband med jägonamn, i vilka de förekomma.

1/ Se Kruise s. 545.

2/ Svenska Språkets Lagar II s. 469.

Kap. II Materialsanling.

Abrahams odling el. Abrahamssons odling abrahams ödlig
abrahamsons ödlig åker, Sollenkroka.

Åkern är för länge sedan uppodlad av en person vid namn Abrahamsson. Denne skulle ha kommit tomhänt till byn och fått en jordbit att odla. Betr. subst. odling, se s. 52.

Abrahams abrahams, åker, Sollenkroka ö.

Någon 'Abraham' minns men ej längre.

Baklurerna bäklurerna, åker, Fjällsvik.

Baklurerna 1879-80, SLK Djurö n:r 131.

Åkern ligger avskild från byns övriga åkermark S Skolträsket. Den är mycket smal och bildar i söder två långa flikar. Då den på alla håll är omgiven av skog, bör den i denna bilda en ljus glänta, som öppnar sig ned mot Skolträsket. På 1879 års karta består den av 'stenbunden skogsmark' med insprängda åkerbitar.

Min meddelare omtalade namnet med en road glimt i ögonen men kunde inte ge någon förklaring till det. Det enda belägget på namnet är av ganska ungt datum, vilket inte hindrar att det kan ha existerat tidigare. Då det dessutom verkar fullkomligt oförklarligt för den, som brukar det, får man anta, att det går längre tillbaka i tiden än belägget visar.

Om namnet Baklurerna är en sammansättning, åsyftar förleden Bak-troligen läget bakom byns övriga ägor. Slutleden är däremot ovissare. Elementet lur- är inte ovanligt i ortnamn men ofta av oklart och om-tvistat ursprung.

Ett ord lur upptages i Upl. ordb. men endast som element i ortnamnen luradn, solura och lurboda. Någon förklaring ges ej. Jfr även Luraström, Luraträsk och Lura holme, Tyresö sn,^{1/} vilkas etymologi anses dunkel.

Namnet Backlura är, som professor Stähle påpekat, inte sällsynt som torp- eller gårdsnamn. Tre Backlura finns upptagna i Sv. ortförteckning 1952 varav ett i Älvsborgs l. I SOÄ är det emellertid inte medtaget och finns ej heller bland samlingarna i SOA, varför en närmare undersökning ställer sig svår. Lur är namnet på ett hemman i Flundre hd, Älvsb.l. Äldsta belägget härrör från 1611 och skrives Luuren(n).

^{1/} K. Grafström, Några ortnamn i Tyresö socken, s.27.

"Namnet är troligen detsamma som sockennamnet Ljur i Gäsene hd, med bet. 'glugg, uthuggning i skog' o.d;"^{1/}
Samma härledning vill man ge namnet Lurstad, hemman i Bjärke hd, Älvsb. l. År 1608 skrevs det Liursta, 1611 Liurestadh, 1614 och 1645 Lurestadh. "F.led. är det från Flundre hd antecknade dial. ordet ljur, no. ljor 'glugg' (jfr fsv.liure i samma bet. och det hälsingska dial. ordet lur 'fönsterram'), förutsättande ett fnord. liur, som väl ingår i fsv. liurskogh 'utgallrad skog' (?) och det fda. ortnamnet Lyurskov (nu Lyrskov)."^{2/} Namnet betyder väl sålunda urspr. 'ställe där utgallring av träd ägt rum'",^{3/}

Lursten är namnet på ett hemman i Ås hd, Älvsb. l., som 1542 skrives Lustena, 1590 Lurstenn. "Namnet har urspr. tillkommit en råmärkessten (Luresten 1646), som väl stått i en 'l(i)ur', d.v.s. uthuggning i skogen."^{4/}

I en uppsats om Dalälven^{5/} ger Bror Lindén ett tolkningsförslag till ordet liur i samband med antagandet att Västerdalälvens urspr. namn skulle varit +Ljur eller +Ljura. Ordstammen ljur är enl. denne en parallellform till adj. ljus och nära besläktad med ett i sv. dial. förekommande ord ljur(e) m. 'takfönster el. taklugg på en ryggås-stuga'^{6/}, fvn.ljóri m. 'Aabning, Hul i Tagryggen (burst), hvorigjennem Lyset faar Indgang og Røgen faar Udgang af Stuen eller Huset'.^{7/} Namnet +Ljur(a) skulle då betyda 'ån med det ljusa (klara) vattnet'.

Alternativt anför Lindén "den tänkbara möjligheten att ordet ljur- skulle åsyfta en 'ljusning eller öppning i skog' l.dyl."^{8/}
Jfr Aasen s. 453: Ljur n. 'Hul eller Aabning i Skyerne, en liden Opklaring i Luften', 'Hul eller Rift i et Træ'.

Beträffande övriga ortnamn av denna typ anmärker Lindén;
"För ortnamn på Lyr-, Lur- (ex. Lyrestad, sn i Vadsbo hd, Skarab.l. fsv. lyristadhae etc., Lursten hemman i Ås sn, Älfsb. l,m.fl.) kan möjligen en ordstam ljur- ligga till grund, men då snarare i bet. 'ljusning, skogsglänta' l.dyl., icke med syftning på vatten(drag)".

1/ SOÄ V s. 10.

2/ Exempelen från fsv. och fda. kritiserar av Lindén i NoB 1932 s. 180.

3/ SOÄ III s. 20.

4/ SOÄ XIV s. 55

5/ NoB 1932 s. 159.

6/ Rietz s. 407.

7/ Fritzner 2 s. 544.

8/ a.a. s. 194. Detta alternativ återupptages i en senare uppsats, Dalälvens namn förr och nu (i: Dalarnas hembygdsbok 1932 s. 65 ff).

Med ⁺Ljur(a) i betydelsen 'den ljusa ån' jämför Lindén gårdsnamnet Ljura, Lösings hd, Ögl.l., vilket urspr. tillkom en bäck intill gården. G. Franzén^{1/} anser däremot, att namnet åsyftar en mycket frappant öppning i det mörka bergmassiv, som bäcken måste passera. Han hänvisar också till sådana namn som Älmhults ljure och Jonsereds ljure i Göteborgs och Bohus l., vilka åsyftar trånga bergpass, och som anses innehålla fsv. liure, 'rököppning i taket, takfönster'.^{2/}

Trots skilda tolkningar av dessa namn är väl ändå det gemensamma för dem betydelsen 'ljusning', vare sig det gäller en öppning i ett mörkt bergmassiv eller en glänta i en tät skog. Det vore tilltalande att se ett samband mellan denna betydelse av ordet l(j)ur och åkernamnet Baklurerna, men jag är medveten om att motiveringen är mycket svag. Något l (j) ur finns inte belagt från detta område, och ordet ljur i den speciella betydelsen 'glänta i skogen' kan inte återfinnas i vanliga ordböcker.^{3/}

Elementet lur- i ortnamn kan även ha andra härledningar. Rygh vill i de norska gårdsnamnen på Lur- se det fno., -isl. lúdr m. "brugt i det gamle Sprog, som det synes, om en Stok, saerlig om en udhulet Stok i forskjellige Anvendelser (deraf bl.a. 'Lur' om et Blaeseinstrument af Trae)".^{4/} Fritzner och Rietz anför också ordet med den speciella betydelsen 'kvarnlave'. Även i svenska ortnamn på Lur- har man inlagt denna betydelse, ex. Lurö, Näs hd, Värml.l.^{5/}, Lur, dalsänka i Kville hd, Göteborgs och Bohus l.^{6/} Lur, sockén i Tanums hd, Göteborgs och Bohus l.^{7/} Ovisst är emellertid vilken terrängformation som föranlett namnen. "Än synes det vara likheten hos en berg- eller åsformation med en stock eller bjälke i allmänhet, än torde huvudvikten ligga på det urholkade".^{8/}

I Lurfallet, torp i Jösse hd, Värml.l, anses f.led. vara luder, 'ätel'.^{9/}

1/ Vikbolandets by- och gårdnamn, s.87 f.

2/ OGB I ss. 156,303.

3/ Jfr Franzén, a.a. s. 87, not 3.

4/ NG I s. 386.

5/ SOV XI s. 103.

6/ OGB XVI s. 201.

7/ SIOD I s. 46 f.

8/ Hj.Lindroth, i SIOD I s. 47.

9/ SOV VI s. 45.

F.led. i namnet Lursjön, V.Göinge lfd, Skåne, går troligtvis tillbaka på ett fornskånskt Lughur, bildat till stammen i fno. lōgr 'sjö', fsv. lagher 'vätska'.^{1/} Slutligen förekommer även ortnamn på Lur-, där bakgrunden till namnet helt enkelt är, att någon på ett eller annat sätt blivit lurad.^{2/} Kanske är även namnet Baklurerna givet med liknande skämtsamt anstrykning.

Bakängen *bākēgen* åker, Bodatorp.

Boda Engh 1630, LSA AI:105. Boda Eng 1688, LSA AI2:2-3. Bodha äng 1688, LSA A 12:6. Boda Torps äng 1812, LSA A/119 6¹

Bakängen är enl. uppgift ett äldre namn på Storängen, se detta. Det torde dock vara frågan om två åkrar, då Storängen i uppteckningar från Djurö 1932 (SOA, Westin-Lundberg) anges som en åker Ö Bakängen.

Bastuhagen *bāstuhāgo* hage, Djurö.

Badstuguhagen 1816-18, LSA A/183². Badstuguhagen 1843, LSA A/183³

Här stod förr en bastu. En sådan kunde enl. uppgift användas för torkning el. rökning men inte till bad. Jfr även beskrivningen av en *ria* el. *törkria* (mindre byggnad att torka säd i): "nästan som en *bästa*". Även f.ö. i sv. dial har ordet betydelsen 'torkhus för lin och malt'.^{3/} Denna anv. af ordet sammanhänger med det i Sv. för lång tid sedan inträdda aftagandet af bruket varma bad, iföljd hvaraf de gamla badstugorna, äfvensom de nya som af gammal vana uppfördes, efter hand kommo att användas för andra ändamål;^{4/}

Några bastur finns inte längre, vad jag vet, på Djurö och Vindö.

Berghamns äng *berjhamnsēg* äng, Skaft.

Berghamnsängen 1848, LSA A/119 50². Berghamnsängen 1848, SLK Djurö n:r 61

Något ⁺Berghamn finns inte längre. År 1848 omfattade Berghamnsängen även de nuvarande Berghamnsängsåkrarna och sträckte sig ända upp till Bredviken. Denna gör i söder en liten bukt, som på samma karta kallas Bergviken. Möjligen är denna utgångspunkt för namnet Berghamns äng.

Berghamnsängsåkrarna *berjhamnsēgsåkrana* åkrar, Skaft.
Jfr Berghamns äng.

1/ Se J. Sahlgren i ANF 44 s. 274 ff samt E. Lidén i NoB 1932s.230.

2/Se E. Modin, Härjedalens ortnamn och bygdesägnar ss.143f,146 samt A. Ernvik i NoB 1944 s.131.

3/ Rietz s. 26

4/ SAOB

Björkåsgärdet *björkosjädet* åker, Djurö.
Utgör en del av Stoor Ängen 1704, LSA A/18 3¹, Stor-Gärdet 1816-18,
LSA A/18 3², Storgärdet 1843, LSA A/18 3³.
Björkås är namnet på en relativt ny lht vid gärdet.

Bodgärdet *båjädet* åker, Sollenkroka.
På gärdet står en spannmålsbod.

Bortersta Ängen, se Ängarna.

Botten *böten* åker, Djurö.

Åkern är belägen innanför Norsviken *norsviken*, och var
förr kärrmark. Vanligtvis skiljer man mellan Nedre Botten *nedra*
böten och Övra Botten *övraböten*. Samtliga gårderna
här kan även sammanfattas under benämningen Vestermans gårde
vestermansjäd el. Vestermans gårderna *vestermans*
jäderna, se detta.

Subst. Botten, fsv. botn, butn m., ingår i flera åkernamn på
Djurö och Vindö. Gemensamt för dessa åkrar är, att de ligger el.
urspr. låg vid innersta delen av en vattensamling, en vik el. en sjö.^{1/}

Ordet botten motsvarar här ett fvn. botn m. 'det indersta
af en Fjord, Vig eller desl.'^{2/}, som i denna betydelse förekommer i
norska ortnamn. "Som Gaardnavn brugt om steder, liggende ved Enden
af en Fjord, en Indsø eller en dyb Indsaenkning paa Land".^{3/}

Samma betydelse har ordet även i österbottniska viktamn, sekun-
därt också i åker- och ängsnamn,^{4/} samt i svenska sjönamn.^{5/}

För nsv. botten anför SAOB bl.a. "--- i överförd anv.: den del
som utgör den inre l. bakre delen l. gränsen", "---den del som ligger
närmast den inre l. bakre delen l. gränsen; i uttr.---Bo i botten
af en vik."samt"--- (f) hafsvik". Sistnämnda betydelse hos ordet botten
uppges även Rietz från Kalmar l.

Botten i ortnamn kan även åsyfta 'inre(och smalare) parti av mark,
eller 'kärr, mosse, myr, sidlänt äng'.^{6/}

Brudstugsäcken *brüstasäcken* åker, Fjällsvik.

Åkertegen, som är mycket liten, skall en gång ha givits i hemgift.
"ga i brüstuga" hette det förr, när man gifte sig", för-
klarade min meddelare. Upl. ordb. ger följande beskrivning till ut-

1/ Jfr G. Lundberg, Skärgårdsnamn i Möja socken s. 51 f.

2/ Fritzner

3/ NG, Indl. s. 45.

4/ Karsten, Sv.bygd I s.208 f.

5/ Hellquist, Sjönamn s. 118 f.

6/ OGB 3 s.247

trycket 'Gå brudstu', hämtat från Värmdö: "Under lysningstiden vandrar fästmon, klädd i full brudståt, omkr. socknen för att samla gåfvor till bosättningen. Under färden på själfa Vermdö ledsagas hon af en gammal gumma, som kallas tre skutt öfver skogen. Vid besöket på de till socknen hörande öarna ledsagas hon af en karl."

I östsv. dial. förekommer också uttr. *gå i brustug* "säges om medellösa brudar som gå från gård till gård för att hos värdinnorna anhålla om bidrag till bosättningen", samt *gå mä brudsäkin* "gå i brudstuga".^{1/} Uttrycket finns även upptecknat från Västergötland: "gå i brustuga kallas då fästör gå omkring och begära lin etc. av grannhustrurna"^{2/}.

Jfr Brudfatet, äng, "har enligt sägnen fordom givits som brudgåva".^{3/}

Bruksträdgården, -åkern *brüksträgån, brüksåkan*
åker, Djurö.

Bruks Trädgården 1816, LSA A/18 3². Bruksträdgården 1843, LSA A/18 3³. Åkern var tidigare en trädgård. På 1730-talet uppfördes här ett tegelbruk, som blev nedlagt vid slutet av århundradet.^{4/} En "Tegel ung" finns dock utsatt på storskifteskartan 1816-18, SLK Djurö n:r 13. Tegelbruket har givit upphov till ytterligare ett namn, Bruksfladen *brüksflådn*, viken där bruket hade sin lastagebrygga.

Brunnsjärdet *bränsjädet* åker, Djurö.

Brunns Gärdet 1816-18 LSA A/18 3². Brunnsjärdet 1843, LSA A/18 3³. Det står en brunn på gårdet.

Bygårdet *bÿjädet* åker, Sollenkroka.

Norra el. Trädesgärdet 1715, LSA A/119 58². Norrgärdet 1816-17, LSA A/119 58³.

Östra gårdet 1850, LSA A/119 58⁴.

Gärdet är beläget närmast byn.

Båtsmanstäppan *båtsmanstëpan* åker, Sollenkroka.

Åkern ligger vid Lövdal, som förr var båtsmanstorp.^{5/} Betr. sl.-täppa se s. 50.

Dalkarlskärret *dalkassäre, dalkassäre*
åker, Djurö.

1/ Vendell

2/ Västgötaord från 1700-talet

3/ Karsten, Sv.bygd I s. 549.

4/ Djuröboken s. 81.

5/ Flera båtsmanstorp finns fortfarande kvar, ex. Lilltorp, Fjällsvik. Här bodde Fjällman, båtsmannen för Fjällsvik. Vid Djurmansvik på Skarpö bodde båtsmannen för Djurö och Skarpö, vars namn återspeglas i viknamnet.

Dahlkarls Kjärret 1816-18, LSA *A/18* 3². Dalkars kärret 1843, LSA *A/18* 3³. "För länge sedan kom det hit dalkarlar, som bröt sten och odlade upp", förklarade en meddelare. Bakgrunden torde vara den missväxt, som föranledde 1700-talets värsta nödår 1771-1772,^{1/} då många dalkarlar sökte sin utkomst på andra orter.^{2/} Flera namn på orten vittnar om deras verksamhet. Ett ⁺Dalkarsvreten förekommer i laga skifteshandlingarna 1843-44, LSA *A/18* 3³, men kallas numera Hammgårdet, och på Skarpö ligger Dalkarlsbrottet *dalkarsbrötet* där man tidigare bröt sten.

Dalkarlskärret *dalkarsjärre* åker, Fjällsvik.

Dalkarlskärret 1879-80, SLK Djurö n:r 131.

Jfr föreg. namn.

Djupdalsgårdet *jupdalsjåda, jupdalsjådet* åker, Djurö.

Östergårdet 1630-40, LSA A I:126-127. Djupdahls Gårdet 1816-18, LSA *A/18* 3².

Djupdalsgårdet 1843-44, LSA *A/18* 3³.

Gårdet ligger i en dalsänka.

Ekedalsvreten *ekedalsvret* åker, Djurö.

Ekdahls Wreten, Ekdahls Wreten 1816-18, LSA *A/18* 3². Ekdahls Täppa, Ekdalstäppan, 1843-44, LSA *A/18* 3³

Något ⁺Ekedal är inte anträffat.

Betr.sl.vret, se s. 50.

Flågsundsgårdet *flågsundsjåda* åker, Sollenkroka ö.

Gårdet ligger vid Flågsundet *flågsünde* mellan Sollenkroka ö och Argbodaön. En meddelare gav följande förklaring till namnet Flågsundet: "I sundet spände man förr nät för att fånga sjöfågel"^{3/}

Framtegen *fråmtégen* åker, Sollenkroka.

Framtegen 1816-17, SLK Djurö n:r 30.

Åkern skjuter fram i en lång spets från den övriga åkerjorden.

Främra gårdet *fråmra jådet* åker, Sollenkroka ö.

Åkern ligger 'framför' Mellangårdet.

Fägluggen *fåglågen* åker, Fjällsvik.

1/ E. Ingers, Bonden i svensk historia II s. 181.

2/ Jansson, Skärgårdsliv i forna tider II s. 223.

3/ Om skärgårdsnamn med anknytning till sjöfågelsjakt med nät, se vidare Stahre, Stångskäret...s.5 ff, samt särskilt s. 28.

Fägluggen ek 1952. Fägluggen 1879-80, SLK Djurö n:r 131.
Mellan två berg skjuter åkern fram som en 'glugg' ned till Fjällsviksviken. Här släpptes kreaturen ut för att dricka.

Getfället *jetfäle* äng eller glänta, Tranvik.
Här bröts löv åt getterna. Sl. torde vara nsv. fälle n., verbalsubst. till verbet fälla, (byggdemålsfärgat) --- fällande l. avvärkande av skog, mängd av fällid (l. av stormen kullstörtad) skog; ställe där skogen blivit avvärkad; hygge;^{1/}

Getter tycks f.ö. tidigare ha hört till de vanligaste husdjuren att döma av de många namn på Get-, som förekommer på äldre ägokartor, men som nu försvunnit eller ersatts av andra.

Glugg-gärdet *gluggjädet* åker, Löknäs.
Gärdet bildar en 'glugg' mellan två höjder. Jfr Fägluggen.

Gropgärdet *gröppjädet* åker, Djurö.
För det tegelbruk, som fanns på Djurö under 1700-talet^{2/}, var här ett lertag, Ler-Gropen 1816-18, LSA A/18 3², Lergroparne, 1848 LSA A/18 3³, Lergröpperna SLK n:r 54 Djurö. Groparna *gröpparna* kallas fortfarande några lägenheter vid detta gärde.

Gullkärret *gullkärra* åker, Tammstorp.
güll kiärret 1707, SLK n:r 3 Djurö.

Ortsbefolkningen har ingen förklaring att ge till namnet.

Namn sammansatta med 'gull-' hänför Rygh^{3/} till en kategori namn med berömmande innebörd. "Rosende Navne ere saadanne, som fremhaeve gode Egenskaber ved Eiendommen eller Stedet." En plats som fått en sådan 'rosende' benämning kan också av en eller annan anledning ha varit fruktad och namnet har då tillkommit i inställsamt syfte, ett s.k. noanamn.^{4/}

Namnen kan även vara knutna till en sägen om en gulds katt, eller kan orsaken vara något i lokalens utseende, färg, vegetation, bergart el.dyl., som föranlett benämningen.^{5/}

Gärdet *jädet* åker, Djurö.
Utgör en del av Stoor Ängen 1704, LSA A/18 3¹, Stor-Gärdet 1816-18 LSA A/18 3², Storgärdet 1843-44 LSA A/18 3³, Bruksviksgärdet 1857 LSA A/18 3⁴.

1/SAOB

2/ Jfr Bruksträdgården, s. 13.

3/ NG, Indl. s.39.

4/ Se Schlgren i NoB 1915 s. 133, samt i Vad våra ortnamn berättar s.63.

5/ Se G. Franzén, Vikbolandets by- och gårdnamn I s. 116 f.

Gässängen jäsegen åker, Skarpö.

Gässängen ek 1952. Gässängen 1732, LSA A/119 71¹.

Förleden torde vara subst. gås 'vildgås'.^{1/}

Hackningen häknigan åker, Djurö.

Ordet 'hackning' i den konkreta betydelsen 'fält som odlats gm bearbetning med hacka'^{2/} är inte längre levande i språket.

Hamngärdet hämjädet åker, Djurö.

Dalkars vreten 1843 LSA A/18 3³.

Gärdet är beläget vid Hammen.

Handlarens gärde handlans jäde åker, Djurö.

Vid gärdet låg förr "handlans"

Handlarens äng handlans äg äng, Djurö.

Ängen hörde till "handlans" ägor.

Hellbergs gärde helbas jäde åker, Fjällsvik.

Någon 'Hellberg' minns man inte längre.

Hemgårderna hemjädena åkrar, Djurö.

Åkrarna ligger runt gården Byn, till vilken de hör.

Förleden Hem- med betydelsen 'som ligger närmast gården eller byn' förekommer mycket ofta inte bara i åker- och ängsnamnen. Så gott som varje by har sitt Hemgärde, sin Hemåker, Hemskog el. Hemvik. Namn, sammansatta med Hem-, är så vanligt, att man nästan har en känsla av att de fungerar som rena appellativer. Substantivet hem torde här ha den nu ej längre levande betydelsen 'bebyggd jordegendom l. tomt; fastighet; gård; hemman;'^{3/} 'boningsort; hemvist, by'.^{4/}

Hemgårderna hemjädena åkrar, Lövtorpet, Fjällsvik.

Lövtorpsgården 1879-80, SLK n:r 131 Djurö.

Hemgården hemjädet åker, Tranvik.

Wästergården 1630-40, LSA A 1:106-107. Norra gården, Norrgården 1850-51, LSA A/119 66².

Hemgården hemjädet åker, Löknäs.

Norregården 1630, LSA A 1:104.

Hemgården hemjädet åker, Fjällsvik.

HemEngen 1713, LSA A/119 15¹.

1/ SAOB

2/ SAOB

3/ SOÅ VIII s. 90.

4/ Modéer, Småländska skärgårdsnamn s. 228.

Hemgården *hemgårdet* åker, Överby.

Stor Engen 1630, LSA A 1:108. Stoor ängen 1707, LSA A/119 81¹.

Hemåkern *hemåkan* åker, Sollenkroka ö.

Hemåkrarna *hemåkrarna* åkrar, Högbena.
hemlandet 1858, SLK n:r 89 Djurö.

Herrgården *härjädet* åker, Djurö.

Lindals Engen 1630-40 LSA A1:126-127. Storängen 1704 LSA A/18 3¹.

Herr-Gården 1816-18 LSA A/18 3². Herrgården 1843 LSA A/18 3³.

Förleden Herr- är oviss. Möjligen kan den innehålla subst. herre 'herremän' och åkern haft något med herrskap eller herrgård att skaffa. "Namn på Herr(e)- synas ofta ha sitt ursprung i belägenheten på en herrgårds ägor (på frälsejord)".^{1/}

Av ägobeskrivningarna från 1630 och 1704 framgår, att Djurö bestod av tre hemman, varav ett var frälsehemmen. Deras ägor säges "----dock sins emellan ligga tillsammans i Åker och Äng----"(LSA A/18 3¹). Dessutom var det nuvarande Herrgården då ängsmark, som i allmänhet låg oskiftad. Ej heller av storskifteskartan 1816 framgår, om speciellt Herrgården varit beläget på frälsejord. År 1721 blev nämligen hela Djurö genom köp förvandlat till frälse.^{2/} Vid denna tid uppfördes också Djurönäs herrgård, som emellertid nu är nedbrunnen. Kanske Herrgården då hörde till den jord, som inte låg under frälsebönder utan under herrgårdens eget bruk.

Herrkärret *härjäret, härjäret* åker, Djurö.

Herr-Kärret 1816-18 LSA A/18 3².

Betr. betydelsen jfr Herrgården.

Hitre Ängen *hitre ängen* äng, Sollenkroka.

Se Ängarna.

Hummelmoragården *hummelmorajädet* åker, Löknäs.

Södergården 1630 LSA A1:104.

Gården gränsar till Hummelmoras ägor.

Hägnaden *ägnan* åker, Argboda.

hägnan "argboda Hemmans Gärdesgårds ängshörn" 1817, SLK n:r 32 Djurö.
Åkern ligger i sydvästligaste hörnet av Argbodas ägor.

1/ Modéer, Småländska skärgårdsnamn s. 228.

2/ Djuröboken s. 79.

Nsv. hägnad i betydelsen 'inhägnat område' uppges av SAOB som mindre brukligt. Jfr fsv. hägnaber m. 'hägnad, stängsel'; 'inhägnadt område'^{1/}.

Hästhagarna, -hagen *hèsthàgarna, hèsthàgn*
gården, Djurö.

Hästhagen 1816-18 LSA A/18 3². Hästhagen 1843 LSA A/18 3³.

Hästhagarna består av flera gårdar, som hör till samma skifte, varav den största *hèsthàgn* även kallas Mellangärdet.

Idgloåkrarna *ìgłòàkrarna* åkrar, Skarpö.

Åkrarna ligger innanför viken Idglo. Fl. i namnet Idglo är fisknamnet id och sl. är dial. *głò*, best. f. *głón* 'rund vik med smalt inlopp', Jfr Rietz s. 200, glo f. 'mindre hafsbukt'.

Igelpotten *ìgłpòtn* åker, Skaft.

Sl. är sv. dial. putt el. pott m. 'vatten- eller dy-håla', 'puss, liten vattensamling på marken'^{2/}. Ordet ingår även i Hummelmoraputten *hùmmelmòrapùtn*, liten sjö på Hummelmoras ägor, 1707 kallad Puttn (LSA A/119 81¹). Trakten kring Igelpotten är mycket vattensjuk, och åkrarna här har tillkommit på gammal kärr- och myrmark.

Isaks täppa *ìsaks tēpa* åker, Fjällsvik.

Isakstäppan 1879-80, SLK n:r 131 Djurö.

En man, som hette Isak Sjögren, har en gång bott här.

Jakobs täppa *jàkopstēpa* igenlagd åker, Djurö.

Jordgubbslandet *jàdgùpslände* åker, Sollenkroka ö.

Jägarbodavreten *jàgarbòdavrētn* åker, Djurö.

Åkern sträcker sig till en vik, kallad Jägarboda *jàgarbòda*.
Betr. sl. -vret se s. 50.

Kallviksängen *kàlviksēgen* åker, Fjällsvik.

Kallwijkz Engen 1630-40 LSA A1:114-115.

Vid gårdet ligger en lht, Kallviken *kàlvikn*, ett namn som urspr. tillkom viken utanför, nu Kallviksviken *kàlviksvikn*.

Enl. Ortsbefolkningen skall detta namn bero på att själva gårdet, som ligger lågt, ofta är kallt och dimmigt.

Kalvkilen *kàlvjiln* hage, Fjällsvik.

1/ Söderwall

2/ Rietz s. 514.

Hage mellan höga berg, där kalvarna släpps på bete.

Med en šil menar man i dial. en kilformig sänka mellan höga berg. Ofta har den uppodlats och åker- och ängsnamn sammansatta med -kil är därför vanliga. Sänkan går dessutom vanligen ned till sjön, varvid viken utanför ofta har ett namn sammansatt med -kil.

Kil i betydelsen 'smal dybt indtraengende Vik' är allmänt i norska gårdsnamn^{1/} och motsvarande betydelse har kil i svenska sjö- och viknamn.^{2/}

Betr. kil-namnen på Djurö och Vindö synes det dock, som om kil primärt avsåg lokalen på land och först i andra hand den vik, som bildas, när sänkan går ned till sjön.^{3/} Av nio namn sammansatta med -kil avser här endast tre vikar, nämligen Kalvkilarna Kälvšilarna, Rännkilen ränšiln och Stenkilarna stənšila, stənšilarna. Undersöker man dem närmare, finner man emellertid, att ursprunget till åtminstone två av dessa är ett åker- el. ängsnamn. Innanför Kalvkilarna på Skarpö ligger en åker kallad Kalvkilen, se nedan. Rännkilen, som nu betecknar en vik av Fjällsviksviken, uppträder första gången på en ägomätningsskarta 1713 (LSA A/119 15¹) som Ränkijlen och avsåg då den kilformiga äng, som gick ned till viken. Stenkilarna kallas tre mindre vikar på Djurö, som tillsammans bildar en större i form av ett treklöver. Från 1932 finns emellertid namnet stənšila upptecknat^{4/}, och var då benämning på "3 st. vikar o. ångar".

Ytterligare ett försvunnet åkernamn på -kil är ⁺Sträckelkiln 1878-79, SLK n:r 131 Djurö, en åker på Fjällsviks ägor med utpräglad kilform.^{5/}

Kalvkilen Kälvšiln åker, Skarpö.
Jfr föreg. namn.

Karins timra Karinstimra glänta, Djurö.

Ordet timra kan ej förklaras av ortsbefolkningen, "men", sade man, "förr flottade de timmer i viken utanför". Troligen är ordet identiskt med det i östsv. dial. förekommande timra, 'Hoptimrad ställning;

1/ NG Indl.s.60.

2/ Se Hellqvist Sjön.s.297, samt Karsten, Sv.bygd I s.222.

3/ Till samma slutsats i fråga om Möjas kil-namn kommer G. Lundberg i Skärgårdsnamn i Möja sn. s.14.

4/ av Westin-Lundberg, SOA.

5/ På förfrågan trodde man sig ha hört talas om en åker med detta namn, men kunde inte säga var den legat.

halvfärdig byggnad; spec. brunnskar:^{1/}, samt det västgötska temra f. 'upptimrande af ett hus; hus, som håller på att timras'.^{2/}

Klockarängen klockarängen äng, Djurö.

Klockarängen 1816-18 LSA A/18 3².

Ängen hörde förr till klockarens ägor. Den inbegripes även i Skepparviksgärdet el. Skepparviken, se detta.

Korskärret korskärret åker mellan Skaft och Fjällsvik.

Korskärret ek 1952. Korss kärret 1827, SLK n:r 46 Djurö.

kors kärret 1842, SLK n:r 48 Djurö. Korskärret 1848, LSA A/119 50².

"Gärdet liknar ett kors till formen", antog en meddelare.

Enl. min åsikt har åkern ingen anmärkningsvärd likhet med ett kors.

Istället skulle jag vilja sätta namnet i förbindelse med åkers läge

just i rågången mellan Fjällsvik och Skaft. I en rågångsförrättning

mellan de bägge byarna från 1737 (SLK n:r 15 Djurö) påträffas som

råmärke i det dåvarande kärret en "Korss tall". Nästa rågångsför-

rättning mellan byarna (1827, Slk n:r 46 Djurö) uppger: "den så-

kallade Korss Tallen eller Korss Talls stubben", och 1848 nämnes

också "korss Tallen eller Korss Talls Stubben" (SLK n:r 61 Djurö).

När denna 'korstall' ersattes med ett råmärke av annat slag, gick även bakgrunden till namnet Korskärret förlorad.

Kuggåkrarna kuggåkrarna åkrar, Skarpö.

Kügg Engen 1630-40 LSA A1:113. Kügg Engen, Küggängen 1732 LSA A/119

71¹. Küggängen 1732 SLK n:r 13 Djurö. Kuggängen 1927, LSA 27¹.

På Djurö och Vindö finns flera namn sammansatta med Kugg-. De grupperar

sig i stort sett kring två platser, nämligen Hamnen på Djurö och

torpet Kuggan på södra Skarpö, där Kuggåkrarna också är belägna.

I Hamnviken på Djurö ligger Kuggholmen kuggholmen de närbelägna Svinholmarna kallas vid tiden för storskiftet Kugg-

hamnarne (LSA ^{A/119} 73²) och ett berg vid hamnen utmärkes 1630 som Kügg

Bärget (LSA A1:126-127).

Torpet Kuggan kuggan är beläget vid Kuggmaren kuggmaren tidigare en djup havsvik, Kügg Wijken (1713 LSA A/119 15¹), som genom

landhöjningen förvandlats till en insjö. Kuggviken kuggaviken

kallas nu istället viken utanför denna. Slutligen heter sydligaste

1/ Vendell.

2/ Rietz s. 733.

udden på Skarpö Kuggudden *kuḡaũd̥n̥, kuḡaũd̥n̥, kuḡũd̥n̥*
Kügge Nääset 1691 (KrA IX:6a) inbegrep hela södra Skarpö upp till
nuv. Kuggan.

Fl. i namnet Kuggholmen är troligen identisk med fsv.kogger
m., isl.kuggr, mnt.kogge 'ett slags större fartyg av bred, oval form'^{1/},
nsv.kogg (e).^{2/}

Det nordiska kugg, kogg(e) anses vara ett lån från frisiskans
kog, kogge, varmed menades just den skeppstyp, de frisiska köpmännen
använde på sina färder till Norden.^{3/} Med sin korta, breda form var
koggen väl lämpad som handelsskepp men brukades även som örlogsfar-
tyg.^{4/}

Den gamla farleden in till Stockholm gick tidigare den inre och
mer skyddade vägen söder och väster om Djurö. Djurhamn, den nuv.
Hamnen, med sitt skyddade läge innanför Kuggholmen var då en ypperlig
hamn att ankra i. Den omtalas flera gånger i medeltida urkunder, ex:
"...i Diura hampn..." 1457^{5/}, "...i Diwrehampn....Diwre haffn..."
1471.^{6/} Hamnen börjar dessutom användas som flottbas av Gustav Vasa
och fortsätter som sådan ända till mitten av 1600-talet.^{7/} Den flotta,
som Gustav Vasa anskaffade från Lybeck år 1522, utgjordes just av
fartyg av kogglignande typ.^{8/}

Det är inte otänkbart, att även den djupt inträngande viken vid
Kuggan på södra Skarpö har anlitats som ankringsplats. Vilket av Kugg-
namnen vid denna vik, som är det primära, är svårt att säga. Till

1/ Söderwall

2/ Se SAOB.

3/ Wadstein s. 12.

4/ Se Hägg s. 3, samt Zettersten s. 326.

5/ FMU IV s. 113.

6/ Rydberg, Sveriges traktater med främmande magter III s. 316.

7/ Djuröboken s. 13 f.

8/ Hägg, s. 3.

skillnad från namnet Kuggholmen uttalas de alla med tvåstavig förled, Kugga-, sannolikt med påverkan från torpnamnet Kuggan.^{1/} Detta Kuggnamn är emellertid inte äldst av beläggen att döma. Det uppträder först 1713 som "Kuggan Torp Till Skarpö" (SLK n:r 8 Djurö), medan 'Kügge Nääset' omnämnes 1691 och 'Kügg Engen' redan 1630. Namnet 'Kügg Wijken' visar sig också först 1713.

Karsten^{2/} anser det österbottniska ängsnamnet Kuggen vara en ellips av ett +Kugg-vik eller +Kugg-äng. Möjligen kan så också vara fallet med torpnamnet Kuggan. Ett +Kuggen kan ha uppfattats som ett svagt maskulinum och fått den för uppländskan karakteristiska oblika formen. Ursprunget till de övriga namnen på Kugg- skulle alltså kunna vara den ovan nämnda 'Kügg Engen' (nuv. Kuggaåkrarna) eller 'Kügg Wijken'.

I en del Kugg-namn i östra Nyland föredrar däremot Å. Gränlund^{3/} att se ett personbinamn Kugg(e), känt i fvn., fsv. och även från Finland.^{4/} Detta skulle bl.a. ingå i det på östra Nyland inte ovanliga torp- och hemmansnamnet Kuggas. Möjligheten, att personbinamnet Kugg(e) även kan ingå i Kugg-namnen på södra Skarpö, är inte utesluten.

Käxelhagen ~~gaxst hagen~~ åker och lht, Fjällsvik.

Käxelhagen ek 1952, kg 10 j NV, kb.

Tiäxlan 1671 (trol.) LSA A⁶. Tiäxlan 1691 KrA IX:1b.

Kiäxlan LSA A² (trol. före 1691). Kiäxlan LSA A⁵ (trol. efter 1691).

Kämlan 1779 LSA A³⁶.

Kiäxle hagan 1688 LSA A12:13-14. Käxlehagen 1737 LSA A/119 50¹.

Käxel hagen 1827 SLK n:r 46 Djurö.

Käxelhagen ligger vid inloppet till Skarpösundet intill rågången mellan Skaft och Fjällsvik. Ursprungligen omfattade den även den del som nu kallas Rosenhagen ~~rosenhagen~~ och ligger på Skafts ägor. Fl. torde, som de äldsta beläggen antyder, motsvara det i sv.dial. under olika former förekommande ordet tåkksla f. 'krokbladig tvåryxa med skaft av 6 eller 7 tum, som nyttjas att urhåka med',^{5/} isl. þexla, 'Tverþx',^{6/}. Den här aktuella brutna formen tjäkksla f. med samma

1/ På orten säger man att här förr låg en krog. Kanske Kuggan urspr. var ett krognamn?

2/ Sv. bygd I s. 552 f.

3/ Studier över östnyländska ortnamn s. 400 ff.

4/ Jfr tillnamnen Kogh (Hellqvist i Xenia Lideniana s. 99) samt Kog, Koghe (?) (Lundgren-Brate s. 152.)

5/ Rietz s. 773.

6/ Fritzner.

betydelse finns belagd från Söml., Närke och Småland. Om nsv. kävla anförs SAOB: "(i fackspr) för urholkning använd tvåryxa med halvcirkelformig ägg, urholkningsryxa, 'tävla'". I östsv. dial. betyder kävla 'Mindre ryxa'^{1/} och i gotl. 'tvåryxa som tunnbindare bruka'.^{2/}

Utan l-avledning förekommer i gotl. dial. ordet käxe n. 'båts-hake'^{3/} och i östsv. dial. käx m. 'båtshake', 'brandkrok' m.m.^{4/}, fsv. käxe, þexe n. 'krok, hake, båtshake'.^{5/}

Formen 'Tiäxlan' el. 'Kiäxlan' i de äldsta beläggen kan jämföras med de sv. sjönamnen Käxlan och Käxen. Hellquist antar här, att sjöarnas form givit anledning till namnen.^{6/} Som jämförelsenamn betraktas även de norska ortnamn, vari ingår fvn. þexla, och som i allmänhet avser näs.^{7/}

Av de äldre beläggen på namnet Käxelhagen har sjökorten den gemensamma formen 'Tiäxlan', 'Kiäxlan', vilket tydligt avser ett torp. Ett 'Torp' står också utsatt på rågångsbeskrivningen från 1737, medan ängsmarken N därom namnges med 'Käxle hagen'. En notis, som möjligen kan förklara förekomsten av ett torp just där, ger en geometrisk avmätning 1688 (LSA A 12:13-14). I samband med en redogörelse för Skafts fiskemöjligheter säges: "Fiske $1\frac{1}{2}$ Winternootwarp, samt widh Kiäxle hagen dhet halfwa öhringzstället sommar fiske allemest, intet annat än till fialfisk".^{8/}

Om namnet 'Tiäxlan', 'Kiäxlan' är ett jämförelsenamn, frågar man sig, vad det är, som urspr. liknats vid en kävla. Som benämning på torpet måste namnet vara sekundärt. I närheten finns flera namn med fl. Käxel-. Käxelhälet sekselhåle kallas det trånge inloppet till Skarpösundet, Käxeludden seksluden finns på Skarpö mitt emot Käxelhagen, och Käxelgrundet sekselgrunden ligger N därom. Troligen är de dock alla sekundära till namnet Käxelhagen, ty det äldsta belägget på dessa, 'Käkselgrundet', härrör från så sen tid som 1848 (LSA A/119 50²).

Förekomsten av flera namn på Käxel- i och vid vattnet utanför 'Tiäxlan', 'Kiäxlan' skulle annars kunna tyda på att namnet urspr. tillkommit viken utanför el. möjligen hela inloppet till Skarpösundet.

1/ Vendell

2/ Gotl. ordb.

3/ Gotl. ordb.

4/ Vendell

5/ Söderwall.

6/ Sjönamn s. 327 f. Jfr även Käxed, SOV I s. 92.

7/ NG Indl. s. 39.

8/ Jfr verbet örja 'strypa, ---draga öpp notenn, Uplandice öra' (Hof), 'draga tillsammans, t.ex. noten då man fiskar' (Rietz s. 854), örje-ställe n. 'den plats på stranden, der noten uppdrages' (Rietz s. 854) samt öring f. 'sammandragning (af fisknot)' (Dahlgren).

Körlängen sjörlängen äng, Fjällsvik.

Körlängen ek. 1952. Kiörlängen 1713 SLK n:r 8 Djurö. Körlängen 1864 SLK n:r 98 Djurö.

Ett terrängbetecknande ord kjöl(kjäl) m. 'sumpig slättermark, oft belägen flere mil från hembygden, vid foten af skogbevuxna berg; myrslog af större vidd', 'högländ trakt, ofta bevuxen med skog'^{1/}, förekommer i nord- och västsvenska dial. I denna betydelse anses ordets förekomst även i ortnamnen begränsad till samma område, och kan väl knappast ingå i namnet Körlängen.^{2/}

Möjligen kan fl. vara subst. köl 'båtköl'. Är namnet i så fall urspr, ett likhetsnamn?

Ladängen ladängen äng, Överby.

Lad ängen 1707 LSA A/119 81¹. Ladängen 1707 SLK n:r 3 Djurö.

Ingen lada står på ängen men finns utsatt på 1707 års karta i SLK.

Lillängen lilängen åker, Djurö

Lill Engen 1630-40 LSA A1:126-127. Lillängen 1704 LSA A/183¹.

Lillängen 1816-18 LSA A/183². Lillängen 1843 LSA A/183³.

Namnet Lill Ängen förekommer ofta samtidigt med ett Storängen. Jfr Stoor Ängen 1704 LSA A/183¹, motsvarande det nuv. Herrgårdet S Lillängen.

Lillängen lilängen äng, Sollenkroka ö.

Lillängen lilängen hmd och åker, Tranvik.

Lillängen ek 1901-06, ek 1952, G76, kg 10j NV, Sj 234, kb 1935.

Lill ängen 1707 LSA A/119 66¹, Lillängen 1850-51 LSA A/119 66².

Lillängen 1861 LSA A/119 66³.

Motsvaras av ett 'Storängen' 1850-51 LSA A/119 66², nuv. Tranviksängarna.

Lillängsvreten lilängsvreten åker, Tranvik.

Mindre åker i skogen nära Tranvik, tillhörande Lillängen.

Linds snyta lindsnyta äng, Fjällsvik.

Senare leden är dial. snyta 'kilformig glänta i skogen'; Jfr snyta f. 'vrå, hörn; antecknat från Länna i Sdml.'^{3/}

Loggärdet loggärdet åker, Fjällsvik.

Loggärdet loggärdet åker, Djurö.

Här stod förr ladan och logen. Samma gårde kallas även Rigärdet, se detta.

1/ Rietz s. 322.

2/ Se C. Lindberg, Terrängordet Köl s. 1 samt ss. 212-15.

3/ Rietz s. 645.

Långdalen *långdalen, långdan* åker, Fjällsvik.

Långdalen ek 1952. Långdahl 1713 SLK n:r 8 Djurö.

Långdalsängen 1857-60 LSA A/119 15³. Långdalen 1879-80 SLK n:r 131 Djurö

Åkern följer en långsmal dalsänka.

Långdalen *långdalen* åker, Tranvik.

Jfr föregående namn.

Långholmarens åker *logholmåsar, logholmåsar* åker, Djurö.

Åkertegen ligger omedelbart intill det större Herrgårdet. Orsaken till namnet kände meddelaren inte men föreslog, att *logholmaz*, en man boende på Långholmen utanför Hammen, haft att utföra dagsverken på denna del av Herrgårdet.

Långkjukan *långkjukan* åker, Djurö.

Långsmal åkerteg i en glänta i skogen. Sl. är dial. *šusa* f. 'glänta eller sänka i skogen', sv.dial. *kjusa* f. 'aflång, trång dal mellan berg eller höjder'^{1/}.

Kjusa ingår i flera ägonamn, men ingen av dessa kjusor är en utpräglad dal utan snarast en smal glänta eller sänka i kuperad terräng. Den uppländska kjukan kan f.ö. enl. Stähle "knappast med Rz karakteriseras som en 'trång dal'. Den ligger ofta ganska flackt mellan två markerade höjdsträckningar, eller också bildar den en tydlig öppen inskärning eller vik i skogig och bergig terräng."^{2/}

"I Möjadial. användes ordet om t.ex. en ängsmark, vilken skjuter in som en kil i högre terräng."^{3/}

Långlötarna, (-löt) *långlötarna, långlöt* åker, Fjällsvik.

Långlötarna ek 1952. Långlöten 1713 LSA A/119 15¹. långlöten 1713

SLK n:r 8 Djurö. Långlöten 1879-80, SLK n:r 131 Djurö.

Långlöten betecknas 1713 som ängsmark. Åkern, som är långsmal, ligger på Fjällsviks utmark, och sluttar ned mot Fjällsviksviken. Betr.sl. -löt, se s. 53.

Långsvedjan *långsvedjan* åker, Fjällsvik.

Sl. är nsv. *svédja*, fsv. *svipia* (endast i sammansättningen *rofna svipia*) 'svedjeländ'^{4/}. Jfr Fasternamålets *Svída* "namn på en stor

1/ Rietz s. 322.

2/ De svenska ortnamnen på -inge s. 365.

3/ Stähle, Stångskäret... s.151

4/ Betr. bildningen, antingen deverbativt el. denominativt, se Hellquist EO och Olson s. 233.

skogsavverkning i Fast.^{1/} samt Skuttungemålets SVILA.^{2/}
Uttalet LÖPSVILA existerade ännu 1932.^{3/} Jfr även Svedjelandet.

Långtäppan LÖGTÄPAN åker, Sollenkroka ö.
Åkertegen är lång och smal.

Löknäsbottnen LÖKNESBÖTN, LÖKNESBÖTN åker, Överby.
Åkern är belägen nära rågången mot Löknäs LÖKNÉS, strax NO in-
sjön Bränneriträsket. Den ligger lågt och är ganska sank. På 1640
års karta når sjön ända upp till Löknäsbottnen, vid den tiden ängsmark,
som då kom att utgöra den innersta delen, 'botten', av viken. Jfr
s. 12.

Löknäskjusen LÖKNESJUSAN åker, Överby.
Åkern gränsar till Löknäs ägor.

Lövdalshagen, LÖVDASHÄGEN, LÖVDASHÄGEN
åker, Sollenkroka. Lövdahls Hagen 1816-18 LSA A/119 58³.
Lövdal LÖVDAL är namnet på ett gammalt båtsmanstorp nära Lövdalshagen. (jfr Båtsmanstället) men tillkom urspr. hela dalsänkan
S Lövdalsviken, Dalen kallas 1695 Ügledahl (LSA A/119 58²), och viken
utanför Üggelwijken 1715 (SLK n:r 6 Djurö).

Lövdalsvreten LÖVDALSVRETE åker, Sollenkroka.
Jfr föregående namn.

Lövströms täppa LÖVSTRÖMSTÄPPA åker, Djurö.
Här låg tidigare Lövströmstorp LÖVSTRÖMSTÖRP, som vid slutet
av 1800-talet arrenderades av en person vid namn Lövström.

Ordet täppa har här troligen den allmänna betydelsen 'trädgårdstäppa invid huset', eftersom här legat ett torp.

Mattsängen MATTSÄGEN åker, Djurö.
Matts Ängen 1816-18 LSA A/18 3². Mattsängen 1843-44 LSA A/18 3³.

Om namnets uppkomst säges: "En gubbe, som hette Mats (el. Matsson),
kom hit från Finland under ett krig och byggde sig en koja vid ängen."
Enl. en annan utsago skulle denne även ha hängt sig där.

Mellangärdet MELANJÄDET åker, Djurö.
Åkern hör till de s.k. Hästhagarna och kallas även Hästhagen, se detta.

1/ Tiselius, Fasternamålet s. 94.

2/ Grip, Skuttungemålet s. 126.

3/ Westin-Lundbergs uppteckningar i SOA.

Mellangården *mēlanjāda, mēlanjāda* åker, Sollenkroka ö.

Åkern ligger mitt på ön mellan Lillängen och Främra gården.

Mellånvreten *mēlanvretēn* åker, Djurö.

Åkertegen ligger mellan Ekedalsvreten och Jägerbodavreten.

Mjölkkilen *mjōlksilēn* åker, Skarpö.

Mjölkkilen ek 1952. Mjölck kila 1732 LSA A/119 71¹. Mjölckila Slätten ib., mjölckila 1732 SLK n:r 13 Djurö. Mjölck kijla (slätten) ib.

"Här var mjölkningsplats för korna". "Både i Sverige och Norge finnas en mängd bebyggelsenamn, som egentligen beteckna sådana lokaliteter i betesmarken, där boskapen mjölkas. Mjölknabben, Smål., Mjölketången, Bohusl. ---"^{1/}. I många skärgårdsnamn vittnar ordet mjölk om de dagliga mjölkningsresorna ut till betesholmarna sommartid. Ofta förekommer det i namn på de vikar, där mjölkbåtarna lägger till.^{2/} Jfr viknamnen Mjölkkilen^{3/}, Mjölkhamn, Mjölkviken,^{4/} och Mjölkslätten^{5/}.

Mjölkkilen ligger på södra delen av Skarpö vid en vik av Skarpösundet. Att två gånger om dagen gå landvägen från gården på norra delen av ön till betesmarkerna i söder skulle säkert bli mödosamt, då Skarpö är mycket bergig och oländig^{6/}. Det enklaste sättet för mjölkerskorna att ta sig dit var onekligen sjövägen genom Skarpösundet med tilläggsplats i viken utanför Mjölkkilen.

Betr.sl. -kil se s. 19.

Mjölkvallen *mjōlkkvalēn* åker, Fjällsvik.

Mjölkningsplats för korna. Betr.sl -vall, se s. 54.

Mors äng *mōs äng* åker, Sollenkroka.

Mors Engen 1715 LSA A/119 58². Mor-En-gen 1715 SLK n:r 6 Djurö.

Mos äng 1816-17 LSA A/119 58³. Mos äng 1817 SLK n:r 30 Djurö.

Mors äng beskrives 1715 på följande sätt: "ett nyss uprögd kierr Mors Engen kallat af medellmätig Starrbottn".

Förleden i namnet är troligen dialektordet mor m. el. f. '(tät) skog, skogsmark; skogbeväxt myrland',^{7/} av Rietz anført endast från de

1/ E.Lidén i NoB 1916 s. 111.

2/ Se Modéer, Smål. skärgårdsnamn s. 158 ff, samt Våra skärgårdsnamn berättas (i: Sv. kryssarklubbens årsskr. 1940 s. 84.)

3/ G.Lundberg, Skärgårdsnamn i Möja socken s. 22.

4/ Modéer, Smål. skärgårdsnamn s. 159.

5/ Solstrand i Brages årsskr. 1910 s. 164.

6/ såsom även namnet antyder. Fl. motsvarar fsv. skarper 'torr, skrumpen'. Namnet Skarpö skulle alltså betyda ungefär 'den ofruktbara ön'. Se Stahre, Några ortnamn från Stockholms skärgård (i: Värmdö skogs fornminnesförenings årsbok 1953-54 s. 11).

7/ SAOB

norra och västra landskapen. Ordet uppges dock även av Gotl.ordb. med betydelsen 'skog; sank, sidländt skog; tät strandskog längs hafvet', samt av Wessman med betydelsen 'Med skog (isht granskog) bevuxen mark'.

"En mera värdefull mark- och skogstyp betecknas i uppsvenskan med ordet mor eller i ortnamn vanligen mora. 'Moren' är närmast vad botanisterna kalla örtrik barrskog (särskilt granskog); den beskrives som tätvuxen och stundom sumpig, överhuvud rikare bevattnad än heden. Jordmånen är bättre. ---Moren tillhör mera moränen än åsmarken, och finns också på mera vattensjuk mark. Såsom mera ört- och gräsrik än heden är moren värdefull som betesmark och lämpar sig delvis också till uppodling."^{1/}

Skogen vid Mors äng, i den mån det finns någon, beskrives som mager och 'marig', bestående av tall och björk. Att döma av beskrivningen till Mors äng år 1715 betyder ordet mor här närmast 'sankmark, mosse', vilket också återfinnes i äldre ordböcker. Ihre (1769) ger definitionen 'terra palustris' och Dalin (1853) anför: 1. "(ford. och ännu såsom provinsord) Sumpig mark; äfv. stor, tät och mörk skog" 2. "(topogr.) Mosse, genomskuren af sand- eller leråsar, hvilka någon gång uppstå i dagen, stundom beklädda med mossa".^{2/}

Identiskt med Mors äng tycks Morängen, mōrēgan, mōdēgan en sankäng i Tyresö sn., vara. Uttalet tyder emellertid på att man här har att göra med ett ord 'mord' 'groft grus', 'grus', anført av Rietz och Säve.^{3/}

Myrorna myraṅa åker, Fjällsvik.

Myrarne 1879-80 SLK n:r 131 Djurö.

Åkern är utdikad sankmark. Ordet myra vid sidan av myr förekommer i sv. dial., se SAOB under myr. I östsv.dial. finns subst. myra 'Fly, kärr, myr'^{4/}. Ordet tycks i äldre tid ha varit allmänt utbredd. I betydelsen kärr anföres det av Lind 1749, Ihre 1769, Sahlstedt 1773 och Weste 1807.

Myrorna myraṅa åker, Sollenkroka.

Myran 1816-17 LSA A/119 58³.

Jfr föregående namn.

Myrängen myrägan åker, Djurö.

Myr-Ängen 1816-18 LSA A/18 3². Myrängen 1843 LSA A/18 3³.

Åkern är en uppodlad myr.

1/ B.Hesselman i NoB 1930 s. 8.

2/ Se även J.Sahlgren i NoB 1928 s. 118.

3/ K.Grafström, Några ortnamn i Tyresö socken s. 25.

4/ Vendell.

Myrängen *mýrängen* åker, Skarpö.
Jfr föregående namn.

Märgelå kern *märjelå kern* åker, Överby.
Fl. är subst. märgel r. el. m. 'jord-1. bärgart som innehåller en blandning av kalk med ler- 1. sandmaterial; i sht om jordart som har sådan kalkhalt att den kan användas ss. jordförbättringsmedel.'^{1/}

Nedre Botten *nēdra bōten* åker, Djurö.
Se Botten.

Nedra Sandgår det *nēdra sänjädē* åker, Skaft.
Se Sandgår det.

Nedra Svedjelandet *nēdra sveländē* åker, Skaft.
Se Svedjelandet.

Nils groparna el. Skaftnisse gropar *nilsgrōparna, skaftnissegrōpar*
åker vid rågången mellan Skaft och Fjällsvik.
nilses groep, Nils grop 1737 SLK n:r 15 Djurö. Nilses groppen 1827 SLK n:r 46 Djurö. Nilses groppen 1848 SLK n:r 61 Djurö. Nilses groppen 1848 LSA A/119 50². Några speciella gropar kan enl. uppgift inte urskiljas.

Nore gårde *norē jädē* åker, Argboda.
Åkern sträcker sig utefter den bäck, som förbinder viken Noret *norē* i sjön Vämlingen med Argbodeträsket.

Ordet nor n. betyder i sv. dial. 'sund mellan tvenne sjöar, å eller flod som förenar tvenne sjöar', och förekommer i Norrl. och Svealand.^{2/} På Gotland finns ett nor f. med bl.a. betydelse *erna* 'sund', 'vak i isen'^{3/}, och i norska ortnamn förekommer nor n. i betydelsen 'trångt Sted i Elv, Sund, Fjord eller Indsø'.^{4/}

Det tycks, som om vikenamnet *norē* ursprungligen har tillkommit bäcken, som förbinder de bägge sjöarna och som rinner ut i viken. Jfr även Hellquist, EO under nor: "nor, i ä.nsv. även om en lång smal bäck; eg. dial., men förtjänt att återupptagas i riksspr.: sund el. å mellan tvenne bredare vattendrag."

Norra drogen *noradrogen noradrogen* äng, Djurö.

Med *drög* best. f. *drögen* el. *drögen* menar man på orten en dald, smal sänka mellan berg. Ordet 'drog', oftast med neutralt genus

1/ SAOB

2/ Rietz s. 471

3/ Gotl. ordb.

4/ NG Indl. s. 69.

finns i SOAs ordsamling till största delen belagt från Sdml. och betyder i allmänhet 'vattensjukt ställe', 'sank mark där det sipprar vatten', 'liten bäck', 'kärr'. I en betydelse motsvarande den på Djurö, 'dal', 'dalsänka', är ordet belagt från bl.a. Dalarö, Tyresö och Värmdö. Även från Örebro l. är upptecknat ett drog n. 'ställe där folk eller djur gärna går fram', och från Blekinge och Jönk. l. med betydelsen 'källåder'. I Värmdö skg har ordet emellertid enl. uppgifter i SOA i allmänhet maskulint genus med undantag av Ingerö och Gustavsbergs socknar, där genus är neutrum.

Ett 'droga' f. betecknande en längre dal el. dalsänka förekommer vid sidan av 'drog' i Tyresö sn.^{1/} samt i Örebro l. med betydelsen 'källdrag'. Jfr även orden dråg f. 'dal', 'dalsträckning', dråg n. 'dalsänkning', 'trakt som ofta passeras af människor och djur; stråk', samt i viss mån drög f. 'kälke'.^{2/}

Genus och uttal hos de båda orden dråg, drog, är rikt växlande. Detta antas bero på att de ursprungligen olika bildningarna till verbet draga sammanblandats och påverkat varandra, "dels ett dråg---f., med u-omljud af kort a, ---dels ett drog, n., med imperfektets rotvokal"^{3/}.

Norra gårdet *nora gårdet* åker, Överby.

Östergärdet 1640 LSA A1:101. Norr lööten 1707 LSA A/119 81¹.

Norrslätten *norrslätten* åker, Skaft.

Vid laga skifte år 1848 (LSA A/119 50²) utgjorde Norrslätten en del av Berghamns äng och var ännu inte uppödlad.

Norrslätten *norrslätten* åker, Sollenkroka.

Bj Engen 1630-40, LSA A1:102-103. Norr ängen 1816-17 LSA A/119 58³.
Norrängen 1850 LSA A/119 58⁴. Norrängen 1861 LSA A/119 58⁵.

Norrängen *norrängen* åker, Skarpö.

Norregärdet 1630-40 LSA A1:113.

Norströms äng *norrströmsäng* åker, Djurö.

Hör till de s.k. Hästhagarne, se detta.

Nybrötens *nybrötens* åkrar, Fjällsvik.

Nyodling gjord av fadern till meddelaren; namnet bör alltså vara

1/ Se K.Grafström, Några ortnamn i Tyresö socken s. 8.

2/ Rietz s. 95.

3/ SAOB under drog.

relativt ungt, men är som appellativ ej längre levande i dial.

Ordet nybröte n. med betydelsen 'nyodling' finns belagt i öst-sv. dial.^{1/} och från Östergötl. och Närke inför Rietz (s. 473) ordet Ny-bröta, f. 'nyligen uppodlad åker'.

Näset *näset* åker, Fjällsvik.

Näset 1713 LSA A/119 15¹. Näset 1879-80 SLK n:r 131 Djurö.

Namnet tillkom urspr. hela utmarken, 'näset', söder om Fjällsvik.

Odlingen *odlingen* åker, Djurö.

Kallas även Hackningen, se detta.

Odlingen *odlingen* Igenlagd åker, Djurö.

Odlingen *odlingen* åker, Djurö.

Odlingen *odlingen* åker, Fjällsvik.

Oxeludden *oxeludden* äng, Tranvik.

Namnet har säkert föranletts av förekomsten av oxel, men någon sådan finns där enl. uppgift inte längre.

Oxhagen *oxhagen* skogsmark, Överby.

I Westin-Lundbergs uppteckningar från Djurö i SOA står anmärkt betr. Oxhagen: "förr hade man oxar på Överby, vilket sannars ej förekom eller förekommer i socknen". Ytterligare ett 'Oxhagen' anträffas dock vid tiden för laga skifte på Sollenkrokas ägor (LSA A/119 58⁴).

Penningdalen *penningdalen, penningdalen* åker, Fjällsvik.
Penningdalen ek 1952.

Åkern följer en lång dal. Ingen på orten kan ge någon förklaring till namnet. En meddelare föreslog att åkern kanske givit en penning i avkastning. Namnet kan också ha föranletts av gjorda penningfynd eller gömda pengar. Jfr Pengekistan^{2/} och Penghålorna.^{3/}

Möjligt är även, att en eventuell förekomst av penninggräs i dalen en gång givit anledning till namnet.

Prästgårds mossen *prestgårdsmossen* åker, Fjällsvik.
Prästgårds mossen ek 1952.

Djurö församling hade mellan åren 1728 och 1786 sin prästgård på Fjällsviks ägor^{4/} på den plats som ännu idag kallas Gamla Prästgården.

Prästgårdsängen *prestgårdsängen* åker, Fjällsvik.

Prästgårds gårdet 1857-60 LSA A/119 15³. Prestgårdsängen 1879-80 SLK n:r 131 Djurö
Jfr föregående namn.

1/ Vendell.

2/ OGB 3 s. 210.

3/ OGB 3 s. 241.

4/ Djuröboken s. 74.

Pålsuddsängen, -vreten pålsuddsängen, pålsuddsvreten åker, Djurö
Eds Ängen 1816-18 LSA A/18 3².

Åkern bildar ett éd el. éde tvärs över södra delen av Påls-
udden pålsuddn, pålsuddn. Betr. subst. ed(e) se s. 52.

Rigärdet rijärdet åker, Djurö.

Ria Åkrarne 1816-18 LSA A/18 3². Rigärdet 1843 LSA A/18 3³.

Vid gårdet stod förr en ria el. törkria, mindre byggnad att
torka säd i (Rian 1816-18 LSA A/18 3²). Den beskrives av en medde-
lare som 'nästän som en bästa', d.v.s. man
eldade i den, för att säden snabbt skulle torka. Jfr Sv uppslagsbok:
"För torkning av otröskad säd uppförd byggnad. Särsk. i Finland an-
vändes eldrjan, i vilken säden upplades på stänger, så att den varma
luften från en murad ugn kunde passera uppåt. I väderrior upplades
säden på samma sätt under tak så, att genomluftning kunde ske."

Ordet tycks besläktat med dial.orden ri f. 'stolpe, påle' och
rie m. 'stör, trästång på hvilken säd upphänges till torkning'^{1/}

Ruthens gårde ruthensjärdet åker, Sollenkroka.

Norra el. Trädes gier det 1715 A/119 58².

Ruths gårde 1817 SLK n:r 33 Djurö.

I storskifteshandlingarna 1816-17 (SLK n:r 30 Djurö) nämnes 'Uppsy-
ningsmannen Carl Gustaf Ruth från Pålsudden' såsom delägare i två
hemmen i Sollenkroka.

Ruthens backe ruthensbäcke kallas även en backe av
vägen vid detta gårde.

Rännkilen ränkiln åker, Skarpö.

Rännkilen ek. 1952. Rännkilen 1926-27 LSA A/18 27¹.

Renkila Wiken 1732 LSA A/119 71¹ avser viken utanför Rännkilen, nuv.
Djurmansvik.

Till Rännkilen och vidare ut i viken rinner vattnet från de om-
kringliggande myr- och sankmarkerna. Jfr Rännkilen, en vik av Fjälls-
viksviken, men urspr. namn på ängen innanför. "Mot viken stupar en
brant med en rädda i mitten, där regnvattnet rinner ned".

Rävgrötsåkrarna rävgrötsåkrarna åkrar, Skarpö.
Intill åkrarna ligger Rävgrötet rävgröte el. Rävgröts-
berget rävgrötsbärje.

^{1/} Rietz s. 531. Se även Hellquist EO.

Sandgården sånjåde åker, Skaft.

Östergården 1630-40 LSA A1:109.

Gården är mycket sandigt. Vanligen skiljer man mellan Övra Sandgården övrå sånjåde och Nedra Sandgården, nådra sånjåde.

Sandstyckena sånstyckena åkrar, Djurö.

Åkertegarna är ovanligt sandiga.

Sandviksgården sånviksjåde, sånviksjådet

åker, Djurö.

Sandviks Gården 1816-18 LSA A/18 3².

Viken, varifrån gården sträcker sig, beskrives som en sånvik men namnet Sandviken (1843 LSA A/18 3³) existerar inte längre.

Efter en lht, belägen vid viken bär denna i stället det poetiskt klingande namnet Talatta.^{1/}

Sjöhagsgården sjåhåksjåde åker, Sollenkroka.

Wäster Nääs Engen 1630-40 LSA A1:102-103. Skjuts Hagen 1816-18 LSA A/119 58³.

Skaftnissegropar skaftnisegråpar åker, Bjällsvik.
Se Nilsgroparna.

Skepparviken el. Skepparviksgården sjåparviken
sjåparviksjådet åker, Djurö.

Skepparviken utanför gården var troligen den bästa läviken för de sandskutor, som skeppade sand från Högmalmarna hågmålmåna, en grusås S viken.

Skogsgården skåksjådet åker, Högbena.

Norregården 1630-40 LSA A1:116. Norrgården 1850-51 LSA A/119 25¹.

Gården möter i norr en stor skog, Finnmarken

Skogskärret skåksjåret åker, Djurö.

Åkern ligger i Storskogen ståskågen intill Svartträsket.

Svåtträske. Här stod tidigare en lada, där enl. sägnen Svartträskgubben svåtträsgåben spökade. Storskogen

runt Svartträsket anses spöklik och trolsk och kreaturen gick förr ofta bort sig där.

Denna del av ön har hört till byns utmarker. Den är vattensjuk och består förutom skogen till största delen av kärr och myrmark, som först på senare tid uppodlats. De flesta av dessa åkrar har

1/ Meddelarens anm.: 'Det skall betyda se håve .!

också ett namn, som är präglad av den vattensjuka marken. Jfr Storkärret, Herrkärret och Myrängen.

Skogsodlingen *skòksòdlingen* åker, Sollenkroka.

Åkern ligger i Storskogen,

Skräckängen *skrækängen* strandäng, Tranvik.

Skräpp ängen (!) 1707 LSA A/119 66¹.

Enl. en meddelare är fl. fågelnamnet skræcka *skrækka* 'skrakhona', Jfr det småländska skärgårdsnamnet Skräckudden^{1/}. Anmärkningsvärd är dock formen Skräpp ängen 1707. Kanske ingår där det sv. dial. ordet skrappa 'knalla, ljuda hårdt, smälla', 'skryta', fsv. skrappa, el. ordet skrapp n. 'skryt'^{2/}. Jfr namnet Skräppviken^{3/}. Tänkbart vore även subst. skrappa, fsv. skrappa 'skrappa, ränsel', eller växtnamnet skrappa 'vissa (större) arter av växtsl. Rumex'^{4/}. Möjligen är namnet Skräckängen endast en ombildning av det äldre Skräpp ängen.

Skräddarängen *skrèddarängen* äng, Sollenkroka.

År 1715 (LSA A/119 58²) betecknas ängen som "Ett uprögdt stycke wid Fladan".

Anledningen till namnet är obekant. De äldre berättar, att man förr brukade ha dans på ängen och att t.o.m. 'gamle kung Oskar', vars båt ofta låg i viken utanför om somrarna, hade varit med och dansat.

Skärkilen *särskilen* äng, Djurö.

Skärkils Östra Udden 1816-18 LSA A/18 3². Skår kils ängen 1843-44 LSA A/18 3³. "Från Byviken skär ängen in som en kil mellan bergen." Fl. torde vara subst. skär n. med den i sv. dial. kända betydelsen 'bergshäll klippa'^{5/}. Stranden är här mycket bergig och stenig.

Sköblingshålet (?) *skøbligshåle, skøbligshåle*

åker, Sollenkroka. Åkern är långsmal och ligger i en sänka vid ett berg. Marken är här sank och sumpig och beskrives som 'ett riktigt *bløthål*'. Därav troligen sl.-hål.^{6/} F.ö. kan ägren inte ge

1/ Modéer, Småländska skärgårdsnamn s. 127.

2/ Rietz s. 605.

3/ Lindquist, Bjärka-Säby s. 287 f.

4/ Hellquist EO.

5/ Rietz s. 592. Jfr även Hellquist Sjön. s. 556, samt Stähle Studier över de svenska ortnamnen på -inge s. 194.

6/ Subst. hål förekommer även i andra ortnamn på Djurö och Vindö men har då vanligen betydelsen 'smalt sund', 'trång passage i sund', ex. Roddhålet, Käxelhållet, Lövtorpshålet.

någon förklaring till namnet.

Fl. är oviss. Möjligen kan här ingå ett i sv. dial. förekommande växtnamn skepling m.^{1/} 'äng-kovall: Melampyrum pratense', anført av Rietz (s.583) från västra Uppland och Västmanland. Till Rietz hänvisar också Upl.ordb.

Skepling (vid sidan av kovete, kovall) förekommer i namn på flera arter av växtsläktet Melampyrum: Kors-, Åker-, Lund-, Ko- och Skogsskepling^{2/}. "Namnet Skepling, som äfven användes såsom släktnamn--- tillhörde ursprungligen arten M. pratense och anföres för denna art af L.^{3/} (1755, fr.Vstm.)---"^{4/}

Även Weste (1807) uppger Skepling 'örtslägte' i flera sammansättningar.

På förfrågan uppgav ägaren, att i trakten av Sköblingshålet växte ovanligt mycket av 'den svenske soldaten', d.v.s. växten Melampyrum nemorosum med blå och gula blommor (också kallad Natt-och-dag). Denna växt har enl. Lyttkens bl.a. även kallats 'Natt-och-dag-skepling' el. 'Lundskepling'. Otänkbart vore väl inte, att den också hetat enbart 'Skepling', eftersom "Namnen på de olika arterna af släktet äro, ---, ganska ofta förväxlade och sammanblandade"^{5/}.

Anmärkningsvärt är dock uttalet *sjöblingshålet*. Troligen har det sin grund i att accenten ligger på sl. Ordet Skepling kommer då att stå i svagtonig ställning, varför p försvagats till b och e assimilerats till ö.

Slätten *slätön* allmanning, Djurö,

Stallbotten *stälbötön* åker, Sollenkroka.

Åkern ligger vid innersta delen, 'botten', av viken Kamphavet, jfr.s. 12. Den kallas även Uddslätten, se detta.

1/ Förslaget framställt av doc. Stahre.

2/ Lyttkens s.239 ff.

3/ Linné .

4/ Lyttkens s.244.

5/ Lyttkens s.240.

Stallbotten *stälbötön* åker, Överby.

Åkern är belägen vid sydspetsen av Bränneritrasket. Jfr Löknäsbottnen vid nordostspetsen av samma sjö. Avståndet till Överby gård är för stort, för att man nu skulle ha ett stall här. På 1630 års ägokarta består emellertid Överby av tre gårdar och byplatsen är då omedelbart intill nuv. Stallbotten. Den gamla bytomten tycks ha övergivits någon gång på 1700-talet.^{1/}

Stallgården *stäljädet* åker, Sollenkroka.

Norra el. Trädes gierdet 1715 LSA A/119 58². Norr Åkern 1816-17 LSA A/119 58³. Norra gården, Norrgården 1850 LSA A/119 58⁴. Norra Gården 1861 LSA A/119 58⁵.

Starrkärret *starrgåra* åker, Fjällsvik.

Fl. är subst. starr, en karakteristisk kärrväxt. Marken är sank och mossig.

Stekpannan *stekpannan* åker, Fjällsvik.

Stekpannan ek 1952, kg10 j NV.

Till formen påminner åkern om en stekpanna.

Storkärret *starrgåra* åker, Djurö,

Storkärret 1816-18 LSA A/18 3². Storkärret 1843 LSA A/18 3³.

Jfr Skogskärret.

Storängen *störängen* åker, Bodatorp.

Boda Engh 1630-40 LSA A1:105. Bodatorps äng 1850-51 LSA A/119 25¹.

Jfr Bakängen.

Storängsviken *störängsviken* åker, Löknäs.

Nåäs Engen 1630 LSA A1:104. Storängen 1707 SLK n:r 2 Djurö.

Stoorängz slätan 1707 LSA A/119 34².

Jfr även Storängs wiken 1691 KrA IX:6c.

Det primära åkernamnet har här undanträngts av det sekundära viknamnet. Storängen anges dock som åker ännu 1932.^{2/}

1/ Jansson, Skärgårdsliv i forna tider II s.222.

2/ av Westin-Lundberg, SOA.

Strömkjusan *ström^ujsan* åker, Djurö.
Djupdahls sveden, Djupdahls svedland 1843-44 LSA A/18 3³.
Den långsmala åkertegen sluttar ned mot Byströmmen.

Strömmens äng *ström^ens äng* äng, Djurö.
Ängen tillhörde för länge sedan en klockare Ström.

Stöveln *st^öveln* åker, Skaft.
Åkertegen har formen av en stövel.

Svedjelandet *sv^elande* åker, Överby.

För ordet svedjeland har Vätömålet det liknande uttalet *svⁱlan*, även i uttrycket *br^enasvⁱlan* 'bränna svedjeland'.^{1/} Schagerström anmärker också, att Vätömålets *l* motsvarar riksspr. e och att d saknas i en del ord, bl.a. i *svⁱlan*.^{2/}

Att d saknas före konsonantiskt i gäller också Fasternamålet i Roslagen, där 'svedja' uttalas *svⁱta*. Jfr även de med *smⁱta* 'smedja' sammansatta orden *smⁱp^ust*, *smⁱst^e*, *smⁱä^se* i detta mål.^{3/} Samma är även förhållandet i Skuttungemålet.^{4/}

Detta dialektdrag är numera försvunnet på Djurö och Vindö men bibehållet i namnet *sv^elande*, kanske delvis genom association med subst. sved. Jfr Långsvedjan.

Svedjelandet *sv^elande* åker, Tranvik.

Svedjelandet *sv^elande* åker, Skaft.
Venligen skiljer man mellan Nedra Svedjelandet *n^edra sv^elande* och Övra Svedjelandet *ö^ura sv^elande*, år 1848 (LSA A/119 50²) kallade Södra Vreten och Norra Vreten.^{5/}

Svinklöven *svⁱnklö^ven* åker, Högbona.
Svinklöfvan 1850 LSA A/119 25¹. Svinklöfvern, Svinklöfvan 1850 SLK n:r 62 Djurö.

Åkern har formen av en svinklöv.

1/ Schagerström, Ordlista öfver Vätömålet i Roslagen.

2/ Schagerström, Upplysninger om Vätömålet i Roslagen, ss.76 och 81.

3/ Tiselius, Fasternamålet s. 94.

4/ Grip, Skuttungemålet s. 126.

5/ Jfr Lindquist, Bjärka-Säby s. 107. Här kritiseras den delvis konstruerade betydelsen 'inhägnad plats' hos ordet vret. Lindquist hävdar, att vret ursprungligen avsåg en mindre nyodling, ett svedjeland, i skogen,

Sältingsedet *sältigsēdeft* slätt, Skarpö.
Sältingsedet ek 1952.

Sälting *sältig*, en sävart (Triglochin maritimum och T. palustre), beskrives som 'ett starrlikt runt gräs, som växer på saltvattens-översvämmad mark' (alltså gärna på ett *ēd* el. *ēde*, som ofta står under vatten).

De ofta sanka ängsmarkerna beskrives på äldre ägokartor som 'sältpottn' el. 'starrpottn', och sälting har säkert förr spelat stor roll som kreatursfoder. Korna påstås gärna äta det, då det är salt, och sägs dessutom mjölka särskilt bra av det.

Med *sältig* kan även menas en (strand) äng, där det växer sälting. Man säger t.ex. *'kōna gar i sältigen'* och man skall *'ut a slā sältiganā'*.
Jfr även att Ängsholmsedet också kallas Ängsholmsälting.

Sälting m 'en art säf' anföres av Rietz från Uppland (Roslagen), medan den i Hälsingland kallas Salt-gräs n. och i Bohusl. Sälta f.

Sältingsedet *sältigsēde* åker, Fjällsvik.
Sältingsedet ek 1952. (Sälltaz Edet)^{1/} 1713 SLK n:r 8 Djurö.

Timmerdalen *tīmadān, tīmadālen* åker, Överby.
Timmerdalen ek. 1952. Timmerdalen 1775 SLK n:r 19 Djurö.

I skogarna omkring Timmerdalen var förr stor skogsavverkning. Jfr Timberwijken 1691 (KrA IX:6c), nuvarande Timmerdalsviken N därom, dit timret troligen fördes.

Tjuvslätten *šyvsleten* äng, Skarpö.

Jfr Tjvf Udde 1732 LSA A/119 71^{1/}, avseende udden närmast Ö därom.

Fl. är troligen subst. tjuv 'person som stjal', vilket ofta ingår i ortnamn på Tjuv-, ex. Tjuvklint och Tjuvhålan^{2/} samt Tjuva-kulle^{3/}, som samtliga enl. sägnen varit tillhåll för tjuvar.

Ett fågelnamn tjuv 'liten strandfågel med smal näbb' ingår däremot sannolikt i det småländska skärgårdsnamnet Tjuvestenarna^{4/}. Från Kalmar l. är upptecknat fågelnamnet tjuv m. 'rödbenta snäppan'^{5/} men det förekommer även i östsv. dial. med betydelsen 'Tärna, sterna'^{6/}.

1/ Skriften är här mycket otydlig, då den är gjord i blyerts och kartan endast är ett koncept.

2/ SOÄ XII:s. 171.

3/ SOÄ VII:1 s. 287.

4/ Modéer, Småländska skärgårdsnamn s. 127.

5/ Rietz s. 741.

6/ Vendell.

Då Tjuvslätten är en strandäng, är inte den sista möjligheten utesluten.

Tranviksängarna, -ängen *tranviksängarna, tranviksängen*
åker, Tranvik.

Näas Engen 1630-40 LSA A1:106-107. Ängden Botten 1707 LSA A/119 66¹.
Ängen boten 1707 SLK n:r 3 Djurö^{1/}. Storängen 1850-51 LSA A/119 66².
Storängen 1861 LSA A/119 66³.

Träskesåkrarna *träskesåkrarna* åkrar, Fjällsvik.

Åkrarna är belägna vid Skolträsket *skolträska*, även kallat
Fjällsviksträsket *fjällsviksträsket*.

Ordet träsk har här inte den riksspråkliga betydelsen 'moras'
utan är liktydigt med 'sjö'. De flesta av de talrika sjöarna på Djurö
och Vindö bär namn, sammansatta med träsk. Detsamma gäller även på
andra större öar i närheten, ex Runmarö, Värmdö och Ingarö.

Hellquist^{2/} uppger också denna betydelse av ordet träsk: "i
Sveal. (med några undantag) liksom i riksspr. i bet. 'moras', men
f.ö. '(något större) insjö' - - -".

Träsk i betydelsen sjö är allmänt i Österbotten.^{3/} Vendell
specialiserar betydelsen av träsk i östsv. dial. till 'Skogssjö',
men motsäges av Wessman: "träsk betyder icke blott 'skogssjö' utan
'insjö' i allmh." Även det fsv. präsk (thrask) betyder 'insjö' vid
sidan av 'moras'.^{4/}

Anmärkningsvärd i namnet Träskesåkrarna är förledens genitivform.
Jfr de östsv. dial. orden träskes-and 'Vigg', träskes-döcka 'Näckros',
träskes-fly 'Moras invid en skogssjö', m.fl. sammansättningar med träsk.^{5/}

Tänkbart är dock att fl. ej är ett appellativ utan ett ortnamn
Träsket (se s. 44). Betr. förledens bestämda form jfr Noregårde s. 28.

Träskvreten *träskvreten* åker, Fjällsvik,
Träskvreten 1873 SLK n:r 127 Djurö.

Åkertegen är belägen vid nyssnämnda träsk.

Tuvtegen *tuvtegen* åker, Sollenkroka.

Den långsträckt åkern är tuvig och småkullig.

Uddslätten *uddslätten* åker, Sollenkroka.

Udden *udden* el. Ängsudden *ängsudden* kallas skogs- och
betesmarken V Uddslätten. Se Stallbotten.

1/ En förväxling har troligen skett med ängen närmast N därom, nuv. Vid-
botten. Denna kallas istället Bred ängen på samma karta. Om fl. i det-
ta namn är adj. bred, är det uppenbart, att detta avser den stora
breda Tranviksängen och inte Vidbotten. Denna är snarast långsmal.

2/ EO.

3/ Karsten, Sv. bygd I s. 254 ff.

4/ Söderwall.

5/ Vendell.

Varvecken, Vargviken el. Vargviksdalen *varveken,*
varviken, varviksdalen åker, Fjällsvik.
Vargviken 1879-80 SLK n:r 131 Djurö.

Möjligen ingår subst. varg i dessa namn. Vargar har ända till sen tid förekommit på öarna. Äldre personer vet fortfarande att berätta, hur man i deras barndom talade om vargens framfert.

Om detta ord ingår i den äldre och ovanligare formen Varvecken, är dock tveksamt. Jfr Storvarvvik *størværviik* och Lillvarvvik; *lillværviik*, vikar i Möja sn., vilkas etymologi anses dunkel.^{1/}

Sl. i namnet Varvecken torde vara dialektordet vike m. 'liten vik, strandbugt'.^{2/} uppl. dial. väkka m. liten vik, mindre utpräglad.^{3/} östsv. dial. veke 'Mindre vik'.^{4/} Ordet är inte ovanligt i ortnamn i Svealand^{5/}, Österbotten^{6/}, Nyland^{7/} samt på Åland^{8/}.

Namnet Varvecken har säkert ursprungligen tillkommit den vik, varifrån dalsänkan el. åkern sträcker sig och som nu kallas Vargviken el. Varvecksviken. Troligen är namnet Vargviken endast en ombildning av det äldre Varvecken. Jfr Stähle, a.a. s. 488: "Ett och annat av de skärgårdsnamn, som nu sluta på -vik(en), äro möjligen ombildningar av ett tidigare -veckan, -veckan,".

Vattängen *vätängen* sjö, f.d. sankäng, Överby.
Humbelmora Engh 1640 LSA A1:112. kiär (!) 1707 LSA A/119 81¹.
Ängen har varit så sank, att man där i stället anlagt en sjö.

Vattängen *vätängen* åker, Argboda.
Wästergärdet och Argebodha Engh 1630-40 LSA A1:110-111.

Vestermans gårde, -gårderna, -äng *vestamans jäde,*
vestamans jäderna, vestamansäg åker, Djurö.
Ägarens namn var Vesterman.

Vidbotten *vibotten* åker och hmd, Tranvik.
Vidbotten ek 1901-06, ek 1952, kg loj NV, Sj. 234. Vibotten kb.
Näas Engen 1630-40 LSA A1:106-107.

Breedh ängden 1707 LSA A/119 66¹. Bredängen 1707 SLK n:r 3 Djurö.^{9/}
Wibotten 1850-51 LSA 66². Wibotten 1850-51 SLK n:r 63 Djurö.

1/ Se G.Lundberg, Skärgårdsnamn i Möja socken ss. 19 och 31.

2/ Rietz s. 806.

3/ Hesselman, De korta vokalerna i och y i svenskan s. 74.

4/ Vendell.

5/ Se Stähle, a.a. s. 488.

6/ Karsten, Sv. bygd I s. 274 f.

7/ Granlund, Studier över östnyländska ortnamn s. 270 f.

8/ Solstrand i Brages årsskr. 1909 s. 123 samt 1910 s. 166.

9/ Se s. 39 not 1.

Åkern skall enl. uppgift ha varit ett 'videkärr', en igenväxt sjö. År 1630 var den emellertid en strandäng innanför en grund vik av Älgöfjärd. Betydelsen av sl. -botten skulle då bli densamma som i övriga åkernamn på -botten, se s. 12.

Vidbottsängen *vibotsängen* äng, Tranvik.

Vreten *vrëtan* åker, Fjällsvik.

Vreten ek 1952 kg 10j NV.

Wreten 1857-60 LSA A/119 15³. Vreten, Skogsvreten 1864 LSA A/119 15⁴.

Vreten *vrëtan* åker, Sollenkroka.

Wreten 1816-17 LSA A/119 58³.

Värmgårde *värmgårde* gårde och f.d. hemman, Överby.

1Värmgårde bek, Värmgårdet kb. Överby Värmgårde ek 1952.

Wärmbgierde 1600, Wärmdö dombok. Vermbdgerde 1603, Wärmdö dombok.

Wärmgiärde 1630-40 LSA A1:101. Wermgiäl 1671 LSA A⁶.

Wärmgiärdet 1691 Kra IX :6c.^{1/} Wermgiärdet 1707 LSA A/119 81¹.

Wärmgiärdet 1739 LSA A³⁵. Wärmgöl 1779 LSA A³⁶. Wärmgiäl LSA A².

Wärm giärdet LSA A⁴. wärmgiäl LSA A⁵. Wärmgiöde LSA A¹⁸.

År 1603 omtalas Värmgårde som självständigt hemman: "Nils i Sielzmar upbinder sitt heman ij Vermbdgerde---"^{2/}, och som sådant står det också 1630. Under slutet av 1600-talet tycks det emellertid ha lagts under säteriet Överby, ty 1707 omtalas det som 'af giärde på Öfwerby Egor' (LSA A/119 81¹).

Värmgårde kvarstår nu som namn på gårdet, där det forna hemmanet låg.

Namnet sammanställs av Hj. Lindroth med namnet Wärmdö.^{3/} Till grund för de båda namnen anser denne vara ett ord av samma stam som adj. varm i en betydelse 'sjudande, forsande, strömmande', styrkt av andra ortnamn på Varm-, Värm-, som betecknar strömmande vatten. Han jämför det även med dial.ordet värmsla f. 'kärnkälla, som aldrig tillfryser; springkälla i sumpig trakt', samt värmsel f. 'ställe på en sjö som ej tillfryser; strömdrag'.^{4/}

För Värmgårde skulle då läget invid den djupa, strida Vindöström, som sällan lägger sig om vintrarna, ha givit onledning till namnet.^{5/}

1/ I Gripenhielms koncept till denna karta, Kra IX:1b, är hemmanet utsatt, men ej namnet. Däremot förekommer där namnen Warm(giärds) näset och Wärmegiärdz-Träske.

2/ Wärmdö dombok.

3/ Se Hj. Lindroth, Namnet Wärmdö (i:U.F.T. bd 8 s. 181 ff).

4/ Rietz s. 797.

5/ År 1707 anmärkes f.ö. angående Värmgårde: "Så ähr mästa dhelen dess strand mycket trädliup medh Branta Bergh---" (LSA A/119 81¹). Den nordligaste udden i Vindöström kallas också Djupudden med Djupviken S därom.

Enl. Lindroth skulle Vindöström en gång benämnts värm-, "ett vanligt 'appellativ' i språket". I formen Vermbdgerde 1603 anser han d bero på inflytande från Värmdö, där d skulle fungera som önamnssuffix.

Alternativt anför Lindroth möjligheten av ett ord ⁺värmd 'strömmande vattendrag'. E. Lidén ^{1/} fullföljer denna tankegång och anser gårdens namn urspr. vara ⁺Vaermd-gaerdhe, vari ingår ett subst. ⁺värmd, "ett normalt adjektivabstraktum av varm". Förekomsten av ett sådant subst. styrker Lidén genom hänvisning till Överkalixmålets *Vēremd* f. 'i isen nära stranden befintlig ränna, som håller sig öppen hela vintern på gr. av källsprång i botten el. från land uttrinnande varmare underjordiska källdrag'.^{2/} "Det är samma ord som det ⁺värmd, varmed det sällan tillfrysande ('varma') strömdraget i Vindöström betecknats. Säkerligen har detta ord varit levande in i sen tid även i Värmdötrakten---"^{3/}

Lidén anser dessutom onödigt att som Lindroth tolka varm i annan betydelse än 'het': "Om en å eller en sjö eller ett visst ställe däri isbelägges senare än andra vatten, beror det i verkligheten ofta på tillflöde av varmare vatten ur jorden; eller också på kraftiga strömningar, och då uppfattas lätt den sena tillfrysningen som förorsakad av varmare vatten"^{4/}.

Västergårdsslätten *vestagårdslätten* åker, Sollenkroka ö. Sollenkroka ö var tidigare ängsö till Sollenkroka och delad mellan de två gårdarna Östergården och Västergården. År 1715 omnämnes Sollenkroka ö som "Öhn belägen i harö Fierden hwar af helften och östra ändan hörer detta hemman (d.v.s. Västergården) till" (LSA A/119 58²).

Västerängen, -ängarna *västerängen, västerängarna* äng, Djurö.

Wester Ängen 1816-18 LSA A/18 3². Westerängen LSA A/18 3³.

Västerängen *västerängen* åkrar, Sollenkroka.

Wäster Nääs Engen 1630-40 LSA A1:102-103. Lång Engen 1715 LSA A/119 58². wäster Ängen, Wäster ängen 1816-17 LSA A/119 58³. Wester Ängen, Wästerängen 1850 LSA A/119 58⁴.

1/ i NoB 1926 s. 73 ff.

2/ Carin Pihl, Överkalixmålet s. 137 m.not 14.

3/ Lidén, a.a. s.75.

4/ Se även Stahre, Några ortnamn från Stockholms skärgård (i:Värmdö: skeppslags fornminnesförenings årsbok 1952-53 s. 17 f.)

Åkern sträcker sig i två långa tungor över västra delen av Sollenkrokas ägor,

Åkern vid Prästängen *åker vid prästängen* åker, Sollenkroka ö.

Prästängen *prästången* kallas nu den vik, varifrån åkern sträcker sig. År 1932 betecknas Prästängen ännu som åker^{1/}.

Beteckningarna för vikar resp. landet innanför är i allmänhet mycket glidande. Ofta benämnes vik och åker med samma namn, ex. Skepparviken, Storängsviken. Ett viknamn kan också övergå till lokalen innanför viken, ex. Varveckan, varpå ett nytt viknamn bildas sekundärt till detta, ex. Varvecksviken. Motsatsen, att åkernamnet övergår till viknamn, gäller här t.ex. namnen på -kil.

Ängarna *ängarna* åkrar, Sollenkroka.

Stora Eng backarna 1715 LSA A/119 58².

Vanligen skiljer man mellan Hitre Ängen *hitre ängen* och Borttersta Ängen *borttersta ängen*.

Ängen *ängen* äng, Djurö.

Ängen *ängen* åker och vik på Ängsholmen, Löknäs.

Ängsholmsedet, -sälting *ängsholmsede, ängsholmsälting* äng, Djurö.

Låg landsträcka, som förbinder Ängsholmen *ängsholmen, ängsholman* med land som tidvis står under vatten. Den brukas som slätteräng. Växtnamnet sälting har här övergått till betydelsen 'strandäng där det växer sälting', se s. 38.

Österängen *östarängen* äng, Sollenkroka.

Namnet är säkert givet som motsats till Västerängen. I förhållande till byn och övriga ägor är läget närmast nordligt.

Övra Botten *övraböten* åker Djurö.

Se Botten.

Övra Sandgärdet *övransändga* åker, Skaft.
Se Sandgärdet.

Övra Svedjelandet *övransvelände* åker, Skaft.
Se Svedjelandet.

Övra täppan *övratäpan* åker, Sollenkroka ö.
Åkertegen ligger på öns nordsida.

Kap. III. Om namnens betydelse.

1. Namnet bestämmer ägornas läge i förhållande till byn, gården el. annat ställe,

a/ genom angivandet av väderstreck:

Norra drogen, Norra gårdet, Norrslätten (2st), Norrängen, Västerängarna, Västerängen (2st), Österängen.

b/ genom angivandet av närbelägen lokal. Vanligtvis kommer då ett redan färdigbildat ortnamn att ingå som fl. i namnet, ex. Kallviksängen, men ej sällan är det ett appellativ, ex. Träskvreten. Att försöka göra någon distinktion mellan de två kategorierna är svårt, då gränsen mellan ortnamn och appellativ ofta är flytande. Så är just fallet med Träskvreten. Åkern ligger vid en sjö, vanligen kallad Fjällsviksträsket. Detta namn användes rimligtvis inte av fjällsviksborna själva i dagligt tal. Det enda 'träsk', som är aktuellt för dem, kallas helt enkelt Träsket.¹⁾

Till dessa s.k. sekundära ortnamn räknar jag även namn av typen Åkern vid Prästängen, av Modéer²⁾ kallade prepositionssekundärer. Sådana betraktas inte som 'riktiga' namn av ortsborna och är därför troligen inte företrädna i proportion till sin verkliga förekomst. Bland ägonamnen förekommer endast det ovannämnda, men bland övriga namn är typen rikligare företrädd.

Prepositionssekundärerna är enl. Modéer³⁾ ursprunget till en tredje grupp av sekundära ortnamn, betydelsesekundärerna, här företrädd av åkernamn som Skepparviken, Näset, Oxeludden m.fl. Dessa skulle ha uppkommit ur förbindelsen ('Åkern) vid Skepparviken etc., där prepositionsleden fallit.

I denna grupp har även medtagits några sekundärer, där betydelsen inte är 'läge' i närheten av 'utan 'tillhörighet'⁴⁾. Betydelsemässigt skulle de egentligen höra till typen Vestermans gårde, Abrahamssons odling:

Berghamns äng, Berghamnsängsåkrarna, Björkåsgärdet, Bruksträdgården, Bruksåkern, Bygårdet, Djupdalsgårdet, Ekedalsvreten, Flågsundsgärdet,

1) Jfr Modéer, Småländska skärgårdsnamn s. 64 samt Hj. Lindroth i SIOD III s 85.

2) Modéer, a.a. s. 249f.

3) a.a. s. 251ff.

4) Se Modéer, a.a. s. 237.

Gropgårdet, Hamngårdet, Hummelmoragårdet, Idgloåkrarna, Jägarbodavreten, Kallviksängen, Kuggåkrarna, Lillängsvreten, Löknäsbotten, Löknäskjukan, Lövdalshagen, Lövdalsvreten, Mjölkvallstäppan, Noregårde, Näset, Oxeludden, Prästgårdsmossen, Prästgårdsängen, Pålsuddsängen, Pålsuddsvreten, Rävgrötsåkrarna, Sandviksgårdet, Sjöhagsgårdet, Skepparviken, Skepparviksgårdet, Skogsgårdet, Skogskärret, Skogsodlingen, Skolhusvreten, Storängsviken, Strömkjukan, Tranviksängarna, Tranviksängen, Träskesåkrarna, Träskvreten, Uddslätten, Varveckan, Vargviken, Vargviksdalen, Vidbottsängen, Värmgårde (?), Västergårdsslätten, Åkern vid Prästängen, Ängsholmsedet, Ängsholmsälting.

c/ Namnet innehåller annat lägesbetecknande ord:

Baklurerna, Bakängen, Bortersta Ängen, Framtegen, Främra gårdet, Hemgårderna (2st), Hemgårdet (4st), Hemåkern, Hemåkrarna (2st), Hitre Ängen, Mellangårdet (2st), Mellanvreten, Nedre Botten, Nedra Sandgårdet, Nedra Svedjelandet, Övra Botten, Övra Sandgårdet, Övra Svedjelandet, Övra täppan.

2. Namnet syftar på åkerns eller ängens terräng:

Botten, Mors äng, Myrorna (2st), Myrängen (2st), Märgelåkern, Sandgårdet, Sandstyckena, Slätten, Tuvtegen, Vattängen (2st).

3. Namnet anger en karakteristisk egenskap hos lokalen, dess allmänna utseende, storlek, form o.dyl:

Lillängen (3st), Långdalen (2st), Långkjukan, Långlötarna, Långsvedjan, Långtäppan, Rännkilen, Skärkilen, Storkärret, Storängen.

Hit hör också de s.k. likhetsnamnen. En plats har kanske ägt en slående likhet med ett bruksföremål, ett djur, en kroppsdel el.dyl. och uppkallats efter detta. Namnet kan bestå av appellativet i oförändrad form, men ofta får det ett förklarande tillägg, -hagen, -gårdet, -ängen.

Sådana namn är: Glugggårdet, Stekpannan, Stöveln, Svinklöven samt möjligen Käxelhagen och Kölängen. (?).

4. Namnet syftar på en frapperande förekomst av växter eller djur på platsen:

a/ Växtvärld:

Jordgubbslandet, Starrkärret, Sältingsedet (2st), Vidbotten, Sköblingehålet (?).

b/ Djurvärld:

Getfället, Gässängen, Hästhagarna, Hästhagen, Igelpotten, Kalvkilen (2st), Oxhagen, Skräckängen. (?).

5. Namnet sammanhänger med en mänsklig verksamhet på platsen, bebyggelse och odling:

a/ Namnet syftar på en på åkern eller ängen befintlig byggnad, råmärke el.dyl.:

Bastuhagen, Bodgårdet, Brunnsgärdet, Korskarret, Ladången, Loggårdet (2st), Rigärdet, Stallbotten (2st), Stallgårdet.

b/ Namnet syftar på en speciell verksamhet:

Hackningen, Mjölkkilen, Mjölkvallen, Nybrötena, Odlingen (4st), Svedjelandet (3st), Timmerdalen.

c/ Namnet består av ett enkelt appellativ, som anger, att platsen överhuvudtaget brukas eller har brukats. Gärdet, Hägnaden, Vreten (2st), Ängarna, Ängen (2st).

6. Namnet innehåller en personbenämning; ett förnamn, tillnamn, yrkesnamn el.dyl.

a/ Appellativ:

Båtsmanstäppan, Dalkarlskarret (2st), Handlarens gårde, Handlarens äng, Herrgårdet, Herrkarret, Klockarängen, Långholmarens åker, Skräddarängen, Tjuvslätten.

b/ Egennamn:

Abrahams(sons) odling, Abrahams, Hellbergs gårde, Isaks täppa, Jakobs täppa, Karins timra, Linds snyta, Lövströms täppa, Matsängen, Nilsgruparna (Skåftnissegropar), Norströms äng, Ruthens gårde, Strömmens äng, Vestermans gårde, Vestermans gårderna, Vestermans äng.

7. Namn med anknytning till en speciell händelse:

Brudstugsäcken, Gullkarret (?), Penningdalen (?).

Efter de associationer, som varit verksamma vid namngivningen kan åker- och ängsnamnen sålunda indelas i följande grupper, ordnade med hänsyn till frekvensen:

Namnet syftar på

1. Läget	88 st.
2. mänsklig verksamhet, bebyggelse och odling	30 "
3. person, oftast ägaren	27 "
4. en karakteristisk egenskap betr, utseende eller beskaffenhet	19 "
5. växt- el. djurvärld	16 "
6. terrängen	13 "
7. en speciell händelse	3 "

Summa 196 st.

Undersöker man på liknande sätt åker- och ängsnamnen i det äldre kartmaterialet, finner man, att namntyperna varit desamma sedan 1630, då de första geometriska avmätningarna gjordes. Likaså är frekvensen av de olika typerna med ett undantag i stort sett densamma.

Den dominerande gruppen utgöres liksom nu av de lägesbetecknande namnen. Hos dessa kan man dock märke en nedgång i antal. Från 1630 till 1737 utgör de c:a 60 % av åker- och ängsnamnen. I skifteshandlingarna från början och mitten av 1800-talet har antalet sjunkit till drygt 50 % och utgör nu c:a 45 %. Bland dessa dominerar tidigast namnen av typen Norr- och Södergårdet, inte som nu de sekundära. Tvivelaktigt är, om de förstnämnda över huvud taget är att betrakta som ortnamn i ägobeskrivningarna. De förekommer omväxlande med benämningarna Sädesgårdet och Trädesgårdet och sammanhänger uppenbarligen med det äldre sädesbruket (d.v.s. träda, följt av flera års sädesodling). Benämningen kan lika gärna vara given av lantmätaren. Fr.o.m. 1800-talet börjar de också minska i antal.

En betydande grupp utgör nu de ägonamn, vari ingår en personbenämning. Vanligast bland dessa är givetvis namn av typen Vester-mans gårde. Sådana förekommer ofta vid sidan av andra namn eller har helt trängt ut dem. Detta är, och har väl också varit, det naturligaste sättet att bilda just ett ägonamn: ägarens namn + ett appellativ. Underligt nog blir åker- och ängsnamn, vari ingår en personbenämning, inte vanliga i ägobeskrivningarna förrän i början av 1800-talet. Från tiden dessförinnan förekommer endast två, vilket utgör c:a 5% av de dåvarande namnen. Under 1800-talet ökar antalet till 10% och utgör nu c:a 14%.

Slutligen kan även nämnas, att 1800-talets storskifte och laga skifte inte tycks ha påverkat namnskicket i nämnvärd grad. Antalet nuvarande ägonamn är dock större än det, som framgår av 1800-talets skifteshandlingar. Därmed är inte sagt att detta återger verkliga förhållanden. Ägobeskrivningarna ger enl. min uppfattning hellre en kollektiv benämning än flera individuella. Åkrar, som ligger i samma skifte, sammanfattas under en benämning och mindre åkertegar, som ofta har speciella och karakteriserande namn, innefattas i benämningen på bredvidliggande större. Jämförelser mellan nuvarande namnskick och äldre, sådant det framgår av ägobeskrivningar och skifteshandlingar, kan därför enl. min åsikt inte göras alltför ingående.

Kap. IV. Om namnens bildning.

Som redan framgått av materialet är flertalet åker- och ängs-namn bildade genom sammansättning med ett ägobetecknande appellativ. Av 196 namn utgör dessa sammansättningar inte mindre än 167 st.

Oftast är det då förleden i sammansättningarna, som anger det karakteristiska för åkern el. ängen och skiljer den från övriga ägor av samma slag. Av föregående kapitel framgår, att förleden kan vara av snart sagt vilket slag som helst, ett substantiv, adjektiv, pronomen, egennamn o.s.v., dock knappast ett verb. Dock överväger sådana namn, där den utgöres av ett substantiv eller ett redan färdigbildat ortnamn (sekundärer).

Sammansättningens senare led består vanligen av ett appellativ, som anger, vad slags åker el. äng det är frågan om, åker, gärde, nyodling, svedjeland, betesmark, slätteräng el.dyl. Ibland är det ett appellativ, som ej längre är levande i språket, och vars specificerande innebörd gått förlorad, ex. vret, löt. Dessa är naturligtvis ej heller produktiva vid nybildning av ägonamn.

Ofta kan ett naturnamn ha övergått till ägonamn, och slutleden utgöres då av ett terrängbetecknande appellativ, som antyder åkerens ursprungliga beskaffenhet eller ändamål, dess form o.dyl., ex. kärr, botten snyta, kil.

Endast 29 st. utgöres av de osammansatta åker- och ängsnamnen. Flertalet av dessa består av ett enkelt appellativ, som ofta kan förekomma som slutled i sammansättningar, ex. äng, odling. Några utgöres också av de s.k. likhetsnamnen, ex. Stekpannan.

Bland de osammansatta namnen har medtagits ett, där en slutled dock är underförstådd, nämligen Abrahams (åker, odling el.dyl.).

Slutligen räknas även hit de s.k. betydeisesekundärerna, d.v.s. namnet har oförändrat övergått till åkern eller ängen från en annan lokal.

1. Sammansatta namn.

Sammansättningar med:

-gärde(t) (36), -gårderna (3)

Antal: 39 st.

Björkåsgärdet, Bodgärdet, Brunnsgärdet, Bygärdet, Djupdalsgärdet, Flågsundsgärdet, Främra gårdet, Glugg-gärdet, Gropgärdet, Hamngärdet, Handlarens gård, Hellbergs gård, Hemgårderna (2st), Hemgärdet (4st), Herrgärdet, Hummelmoragärdet, Loggärdet (2st), Mellangärdet (2st), Nedra Sandgärdet, Nora gård, Norra gårdet, Rigärdet, Ruthens gård,

Sandgårdet, Sandviksgården, Sjöhagsgården, Skepparviksgården, Skogsgården, Stallgården, Vestermans gårde, Vestermans gårderna, Värmgårde, Övra Sandgården.

Subst. gårde n. betyder i sv. dial. 'gårdesgård'; 'inhägnad slätteräng', 'inhägnad gräsmark'; 'inhägnad av odlad jord'¹⁾. Det motsvaras av fsv. gärpe n. 'stängsel, inhägnad; gårde, inhägnadt jordstycke',²⁾ en bildning till subst. gård, fsv. garper 'gårdsgård; inhägnad; gårdsplats'³⁾. Betydelseövergången från 'inhägnad' till 'inhägnat område' är väl densamma som hos hage, hägnad m.fl.

-äng (6), -ängen (27), -ängarna (2)

Antal: 34 st.

Bakängen, Berghamns äng, Bortersta ängen, Gässängen, Handlarens äng, Hitre Ängen, Kallviksängen, Klockarängen, Kölängen, Ladängen, Lillängen (3st), Matsängen, Mors äng, Myrängen (2st), Norrängen, Norströms äng, Prästgårdsängen, Pålsuddsängen, Skräckängen, Skräddarängen, Storängen, Strömmens äng, Tranviksängen, Tranviksängarna, Vattängen (2st), Vestermans äng, Vidbottsängen, Västerängarna, Västerängen (2st), Österängen.

Subst. äng, fsv. äng f., utgår från ett germ. angiō-, och betyder egentligen 'böjning, krökning'.⁴⁾

De flesta namn, sammansatta med -äng, betecknar numerära odlad jord. Sammansättningar med -gårde och -äng utgör som synes en stor del av åker- och ängsnamnen, c:a 37%. Tillsammans med subst. åker är de också de mest produktiva vid nybildning av sammansatta ägonamn. Ännu mer dominerar dessa sammansättningar bland åker- och ängsnamnen i 1800-talets skifteshandlingar, där de utgör c:a 45%. I ägobeskrivningarna från 16- och 1700-talen utgör de årygt 80%.

-åker (1), -åkern (4), -åkrarna (7)

Antal: 12 st.

Berghamnsängskåkrarna, Bruksåkern, Hemåkern, Hemåkrarna (2st), Idgloåkrarna, Kuggåkrarna, Långholmarens åker, Märgelåkern, Rävgrötsåkrarna, Träskesåkrarna, Åkern vid Prästängen.

Subst. åker, fsv. aker m. betecknar i sv dial. '(såsom i riksspr.) odlad jord, som brukas för sädesodling'.⁵⁾

1) Rietz s. 187.

2) Söderwall.

3) Hellquist EO.

4) Hellquist EO.

5) Rietz s. 838.

Ägonamn sammansatta med -åker förekommer inte i de tidigaste ägobeskrivningarna, och i 1800-talets skifteshandlingar påträffas endast få.

-vret (0), -vreten (8)

Antal: 8st.

Ekedalsvreten, Jägarbodavreten, Lillängsvreten, Lövdalsvreten, Mellanvreten, Pålsuddsvreten, Skolhusvreten, Träskvreten.

Subst. vret är inte ovanligt i namn på mindre åkrar, som ofta är belägna i skogen el. på annat sätt avskilda från gårdens övriga åkerjord. Som appellativ är ordet inte längre levande i dial. För vret m. uppger Rietz (s.819) betydelsen 'litet enstaka inhägnadt åkerland', och Upl.ordb.bl.a. 'ett litet instängt, för sig självt liggande stycke åker', 'en mindre odling med fast mark, nästan åker (e de lösare jord så e de odling), vretarna låg avskilda i skogsmarkerna'.

Vret, fsv. vreter m., fno. reitr m. 'Rids, Fure, Fordybning som gjöres med et skarpt Redskab ved at rita',¹⁾ är bildat på en germ. stam writ 'rista'. "Vret bet. alltså eg.: inristad linje el. dyl."²⁾

Ordet vret var att döma av skifteshandlingarna betydligt vanligare i ägonamnen under 1800-talet än nu.

-kärr (0), -kärret (8)

Antal: 8st.

Dalkarlskärret (2st), Gullkärret, Herrkärret, Korskärret, Skogskärret, Starrkärret, Storkärret.

-täppa (3), -täppan (4)

Antal: 7st.

Båtsmanstäppan, Isaks täppa, Jakobs täppa, Långtäppan, Lövströms täppa, Mjölkvallstäppan, Övra täppan.

Ordet täppa, fsv. täppa f. 'täppande, spärrning; hägnad, inhägnad',³⁾ förekommer inte sällan i namn på mindre åkertegar, oftast inhägnade. Täppa karakteriseras av Hof. 1772 som 'wret, litenn instängd eller kringgiärdad åkerr allerr äng'. I Närke och Söderm. l. förekommer även sammansättningen antäppa f. 'ärttäppa; särskild inhägnad på trädesjorden för rofvor o.d.⁴⁾ I no. dial. har Teppa f. betydelsen 'Tillstoppelse', 'et lidet omgjaerdet Engstykke'.⁵⁾

1) Fritzner.

2) Hellquist EO. Betr. etymologi och urspr. innebörd av ordet vret se vidare Lindquist, Bjärka Säby s. 104 ff. Jfr även nedan s. 35 not 5.

3) Söderwall

4) Rietz s. 12.

5) Aasen.

Subst. täppa anses vara en bildning till verbet täppa 'förse med tapp' och betyder egentl. 'stängsel'.¹⁾ "Betydelseutvecklingen 'omgivande stängsel' till 'inhägnat område' är densamma som hos gård, hage, tun osv."²⁾

I några åkernamn kan täppa även ha haft den allmänna betydelsen 'trädgårdstäppa invid huset', se bl.a. Lövströms täppa.

Bland 1800-talets ägonamn är sammansättningar med täppa ganska vanliga men förekommer inte i tidigare ägobeskrivningar.

-botten (6)

Antal: 6st.

Löknäsbotten, Nedre Botten, Stallbotten (2st), Vidbotten, Övra Botten,

Betr. betydelsen se s. 12.

-hage (0), -hagen (5), -hagarna (1)

Antal: 6st.

Bastuhagen, Hästhagarna, Hästhagen, Käxelhagen, Lövdalshagen, Oxhagen,

Flertalet av dessa ägonamn betecknar numera odlad jord, men med hage menas annars inhägnad betesmark blandad med skog och berg. Jfr Oxhagen, som nästan uteslutande är skogsmark.

Nsv. hage motsvarar fsv. haggi m. 'inhägnad, stängsel; inhägnad mark; betesmark'.³⁾ Betr. betydelsövergången jfr. täppa, gärde m.fl. Tillsammans med gärde och äng är hage det vanligaste appellativet i ägonamnen i äldre ägobeskrivningar.

-land (0), -landet (6)

Antal: 6st.

Jordgubbslandet, Nedra Svedjelandet, Svedjelandet (3st), Övra Svedjelandet.

-dal (0), -dalen (5)

Antal: 5st.

Långdalen (2st), Penningdalen, Timmerdalen, Vargviksdalen.

-kil (0), -kilen (5)

Antal: 5 st.

Kalvkilen (2st), Mjölkkilen, Rännkilen, Skärkilen.

Betr. betydelsen se s. 19. Ordet kil i ägonamn förekommer redan i början av 1700-talet att döma av ägobeskrivningarna.

-slätt (0), -slätten (5)

Antal: 5st.

Norrslätten (2st), Tjuvslätten, Uddslätten, Västergårdsslätten.

1) Hellquist EO. Annorlunda enl. J. Sahlgren i ANF 44 s. 279 ff.

2) Sahlgren i ANF 44 s. 285.

3) Söderwall.

-ed (e) (o), -edet (3)

Antal: 3 st.

Sältingsedet (2st), Ängsholmsedet.

Med ett éd el. éde menar man på orten en passage över en udde eller en landtunga mellan två sjöar, vilken tidvis ligger under vatten. Oftast utnyttjas den till slätter el. bete, och ed(e) har då blivit liktydigt med 'smal, låg äng, som förbinder två vattendrag'.

Ordet motsvarar ett fsv ēþ n., fvn. eid n. och är inte ovanligt i ortnamn. Det betyder där 'stycke väg där man går mellan två sjöar',¹⁾ 'ett ställe, där en båtled är avbruten av en landtunga eller en fors och där man är tvungen att gå från den ena båten till den andra eller att bära eller släpa båten med sig'.²⁾ Ordet ed brukas även i norska ortnamn "om et smalt Landstycke, som forbinder to bredere, og om en dyb Indsaenkning i et Fjeld, som giver let Vei mellem to Bygder", men också i betydelsen "en Straekning, kortere eller laengere, hvor man måtte tage Veien over Land istedetfor Vand- eller Isveien,"³⁾

-kjusa (0), -kjusan (3)

Antal: 3 st.

Långkjusan, Löknäskjusan, Strömkjusan.

-teg (0), -tegen (2)

Antal: 2 st.

Framtegen, Tuvtegen.

Ordet teg motsv. fsv. tegher m. 'teg, långsträckt mindre jordstycke; särsk. om andel i till en by hörande egor'.⁴⁾

"Tegarna upptogs säkerligen först på bördiga ängsslätter och gräsmarker; ---. Med teg afsågs i vår dialekt egentligen det område af byns gemensamma slättermark, som tilldelades hvarje gård i byn i förhållande till dess storlek."⁵⁾ Ordet teg anses ursprungligen haft betydelsen 'riktning' el. 'det anvisade (åkerstycket)'.⁶⁾

-odling (1), -odlingen (1)

Antal: 2 st.

Abrahams(sons) odling, Skogsodlingen.

Med en odling menas detsamma som en nyodling⁷⁾. Ordet före-

1) Hesselman i NoB 1930 s. 36.

2) Sahlgren i NoB 1930 s. 139 f.

3) NG Indl. s. 48.

4) Söderwall.

5) Lindquist, Bjärka-Säby s. 310 f.

6) Se Lindquist a.a. s. 310 samt Olson s. 144.

7) Jfr SAOB 'odlad jord; i sht om nyodling'.

kommer inte sällan (som osammansatt 4 ggr) i namn på mindre åkrar, som uppodlats i så sen tid, att man ännu kan minnas det. Betecknande är också, att äldre belägg saknas för dessa namn.

Jfr beskrivningen till ordet 'vret' i Upl. ordbok: 'en mindre odling med fast mark, nästan åker (e de lösare jord så e de odling).

-drog (0), -drogen (1)

Antal: 1 st.

Norra drogen.

Betr. betydelsen se s. 29.

-fälle (0), -fället (1)

Getfället.

Betr. betydelsen se s. 15.

-glugg (0), -gluggen (1)

Fägluggen.

-grop (0), -gropar(na) (1)

Nilsgruparna el. Skaftnissegropar.

-hål (0), -hålet (1)

Sköblingshålet.

(?) -lur (0), -lurerna (1)

Baklurerna.

-löt (0), (-löten), -lötarna (1)

Långlötarna.

Ordet löt (pl.-ar) f. betyder i sv. dial: 1. 'en liten ouppodlad gräsbevuxen dal mellan åkrar, hvilken begagnas till bete eller att först afmeja till grönfoder'; 2. 'betesmark, utmark, utgjord'; 3. 'fågata'; 4. 'fågård',¹⁾ motsvarande fsv. löt (pl. -ir) f. 'mark, fält',²⁾ Upl. ordb. ger för ordet löt f. bl.a. betydelserna 'Mindre avskild äng, hage', 'aflägsen (otillgänglig) ängsmark', 'utjord', 'åkerstycke'.

Subst. löt är en avljudsform till verbet luta. Den ursprungliga betydelsen skulle alltså vara 'lutning, sluttning', ur vilken betydelse-
sarna 'äng, betesmark' utvecklats sig.³⁾

1) Rietz s. 396.

2) Söderwall.

3) Hellquist EO. Om betydelseövergången se närmare J. Sahlgren i NoB 1919 s. 102 f. Jfr även Karsten, Sv. bygd I s. 532 f.

-mosse (0), -mossen (1)

Prästgårdsmossen.

-pott (0), - potten (1)

Igelpotten

-snyta (1)

Linds snyta.

Betr. betydelsen se s. 24.

-stycke (0), -styckena (1)

Sandstyckena.

Ordet motsvarar fsv. stykke n. 'stycke, bit, afskildt sammanhängande parti av ngt.-om jord.', även i sammansättningen ängia stykke, (änge stykke) n.¹⁾ Jfr även namnet Småstyckena²⁾ samt de österbottniska Fröjdöstycket och Trindstycket.³⁾

-svedja (0), -svedjan (1)

Längsvedjan.

Betr. betydelsen se s. 25.

-sälting (1)

Ängsholmssälting.

Betr. betydelsen se ss. 38 och 43.

-trädgård (0), -trädgården (1)

Bruksträdgården.

-vall (0), -vallen (1)

Mjölkvallen.

Med vall menar man i allmänhet 'gräsvall', 'åker, som ligger i vall'. I sv.dial. har ordet samma betydelse 'gräsbevuxen mark, gräsvall', 'betesmark'.⁴⁾

2. Osammansatta namn

Antal: 29 st.

Abrahams, Botten, Brudstugsäcken, Gärdet, Hackningen, Hägnaden, Karins timra, Myrorna (2st)⁵⁾, Nybrötens, Näset, Odlingen (4st), Oxeludden, Skepparviken, Slätten, Stekpannan, Storängsviken, Stöveln, Svinklöven, Vargviken, Varvecken, Vreten, (2st) Ängarna, Ängen (2st).

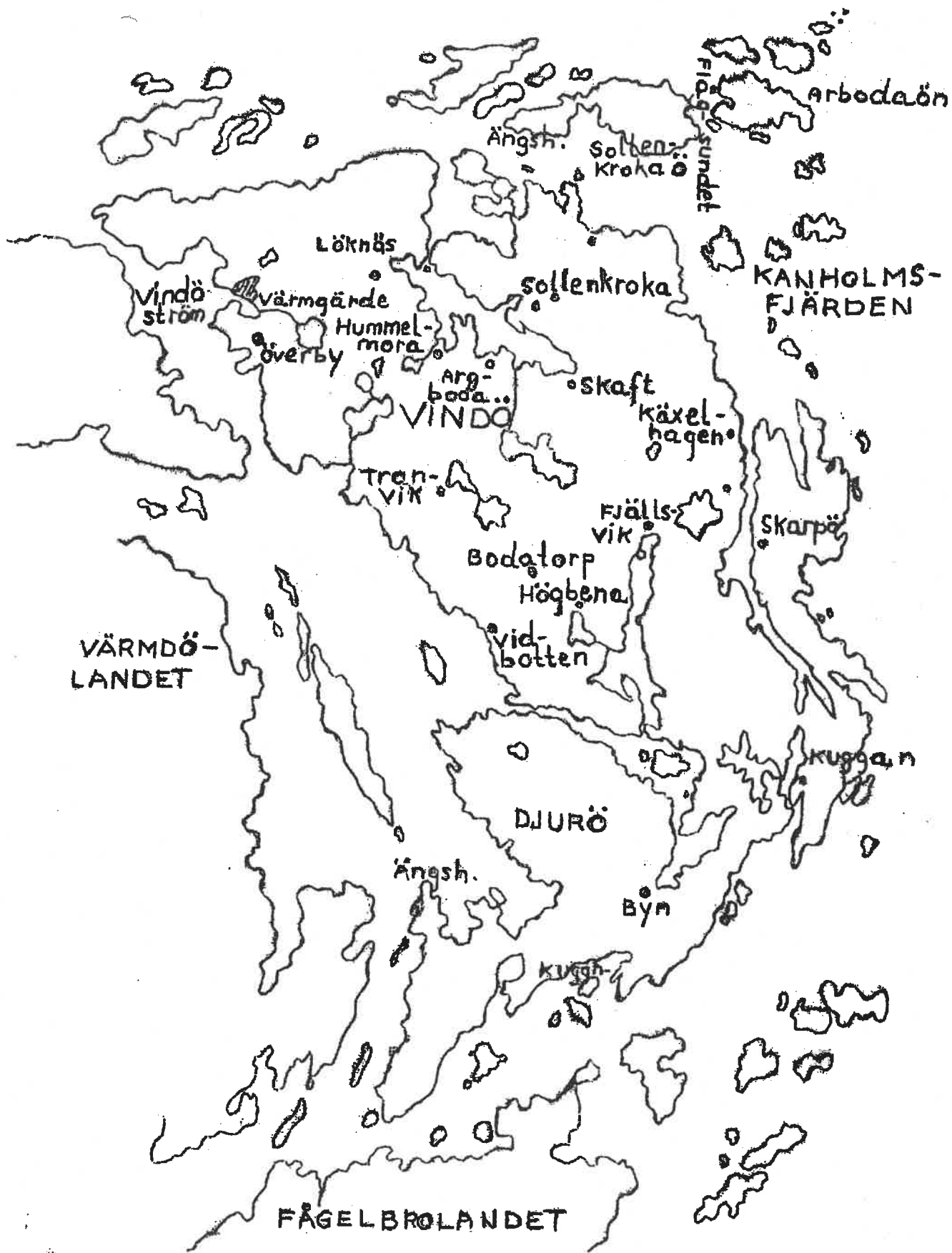
1) Söderwall

2) OGB 2 s. 185.

3) Karsten, Sv. bygd I s. 546.

4) Rietz s. 789.

5) subst. myra förekommer i äldre ägobeskr. även som sl. i sammansatta ägonamn, ex. Lingon Myran 1713 LSA A/119 15f.

Förteckning över anlitade meddelare.

Namn:	ålder:	födelseort:	adress:
Erik Andersson	c:a 60 år	Vindö	Pilg.13 ^I , <u>Stockholm.</u>
Erik Andersson	61 år	Vindö	Västergården, <u>Sollenkroka.</u>
Johanna Maria Andersson	88 år	Tensta förs. Uppsala l.	Myrängen, <u>Djurhamn.</u>
Hilda Boman	81 år	Djurö	Djuröhemmet, <u>Djurhamn</u>
Gustaf Adolf Frisk	87 år	Kärnbo	Djuröhemmet, <u>Djurhamn</u>
Gustav Gustavsson	66 år	Värmdö förs. ¹⁾	Sollenkroka ö, <u>Sollenkroka</u>
Hilma Maria Helin	90 år	Möja förs.	Djuröhemmet, <u>Djurhamn</u>
Alf Jansson	64 år	Djurö	Gården, <u>Djurhamn</u>
John Jansson	70 år	Djurö	Myrängen, <u>Djurhamn</u>
Folke Karlsson	53 år	Vaxholm	Djurö Höjd, <u>Djurhamn</u>
Ingrid Karlsson	76 år	Djurö	Djurö Höjd, <u>Djurhamn</u>
Elin Lindberg	81 år	Djurö	Djuröhemmet, <u>Djurhamn</u>
Karl Johan Lindberg	c:a 80 år	Västergötl.	Djuröhemmet, <u>Djurhamn</u>
Ester Lindström	75 år	Värmdö förs.	Djuröhemmet, <u>Djurhamn</u>
Karl Magnusson	c:a 70 år	Stockholm	Fjällsvik, <u>Djurhamn</u>
Jenny Söderberg	94 år	Stockholm	Djuröhemmet, <u>Djurhamn.</u>
Paul Söderberg	66 år	Vindö	Tranvik, <u>Djurhamn.</u>
Regina Söderberg	c:a 60 år	Värmland	Skarpö, <u>Sollenkroka.</u>
Wilhelm Söderbärj	55 år	Vindö	Lidv.1, <u>Jakobsberg.</u>
Gösta Westerberg	c:a 45 år	Vindö	Grundmaren, <u>Sollenkroka.</u>
Ida Westerberg	c:a 80 år	Vindö	Grundmaren, <u>Sollenkroka.</u>

1) Märk att Vindö före 1926 hörde till Värmdö förs, se s. 2.

namn:	ålder:	födelseort:	adress:
Alfred Åberg	80 år	Vindö	Fjällsvik, <u>Djurhamn.</u>
Helmer Östman	77 år	Kymmendö	Slangudden, <u>Djurhamn.</u>
Hulda Östman	85 år	Djurö	Slangudden, <u>Djurhamn.</u>

Källor och litteratur

med viktigare förkortningar.

- Aasen = Aasen, I., Norsk Ordbog. Christiania 1873.
ANF = Arkiv för nordisk filologi.
bek = beskrivning till Ekonomiska kartverkets karta.
Dahlgren = Dahlgren, F.A., Glossarium öfver föråldrade eller ovanliga ord och talesätt i svenska språket f.o.m. 1500-talets andra årtionde. Lund 1914-16.
Dalin = Dalin, A.F., Ordbok öfver svenska språket. 1-2. Stockholm 1850-53.
De Brun, F., Strödda bidrag till Värmdö skeppslags äldre historia. Uppsala 1920. (UFT. 8, bil.2.)
dial. = dialekten på Djurö och Värmdö.
Djuröboken = Jansson, E.A., Djurö. Stockholm 1930.
ek 1901-06 = Ekonomiska kartverkets karta, 1901-06. 1:50 000.
ek 1952 = Ekonomisk karta över Sverige, 1952. 1:10 000.
Ernvik, A., Några ortnamn i västra Värmland. (i:NoB 1944).
Falk-Torp = Falk, Hj.og Torp, A., Etymologisk ordbok over det norske og det danske sprog. Kristiania 1903.
fda = forndanska
fl. = förleden
FMU = Finlands medeltidsurkunder. Helsingfors 1910 ff.
Franzén, G., Vikbolandets by- och gårdnamn. I. Uppsala 1937.
Franzén, G., Sverige (i:Nordisk kultur, 5, Ortnamn, Stockholm 1939).
Fritzner = Fritzner, J., Ordbog over det gamle norske Sprog. Nytt uforandret optrykk av 2.utgave. Oslo 1954.
fsv = fornsvenska
fvn = fornvästnordiska
G = Generalstabens topografiska karta över Sverige.
Gotl.ordb. = Gotländsk ordbok, red. av G. Danell, A. Schagerström och H.Gustavson. Uppsala 1918-45.
Grafström, K., Några ortnamn i Tyresö socken. (Uppsats framlagd för nordiska proseminariet vårterminen 1947.)
Granlund, Å., Studier över östnyländska ortnamn. Helsingfors 1956.
Grip, Skuttungemålet = Grip, E., Skutteungemålets ljudlära (SvL 18:4) Stockholm 1901.
hd = härad.
Hellquist EO = Hellquist, E., Svensk etymologisk ordbok. 3 uppl. Lund 1948.
Hellquist, E., Fornsvenska tillmann. (i:Xenia Lideniana. Stockholm 1912)
Hellquist Sjön. = Hellquist, E., Studier öfver de svenska sjönamnen, deras härledning ock historia. Stockholm 1903-06. (SvL 20)

- Hesselman, B., De korta vokalerna i och y i svenskan. Uppsala 1909-10.
(i:UUÅ 1909).
- Hesselman, B., Långheden och Hälsingskogen. (i:NoB 1930)
- Hesselman Sveamålen = Hesselman, B., Sveamålen och de svenska dialekternas indelning. Uppsala 1905.
- Hesselman, B., Uppländskan som skriftspråk. Uppsala 1908 (i: Uppland, skildring af land och folk. Bd II s. 505.)
- Hof = Hof, Sv., Dialectus Vestrogothica. Stockholm 1762.
- Hägg = Hägg, E., Bland lotsar och fyrmän. Stockholm 1930.
- Ihre = Ihre, J., Glossarium Suiogeticum. T. 1-2. Uppsala 1769.
- Jansson, E.A., Skärgårdsliv i forna tider. I-II. Stockholm 1934, 1935.
- Karsten Sv.bygd = Karsten, T.E., Svensk bygd i Österbotten nu och fordom. 1-2. Helsingfors 1921, 1923. (Skrifter utg. av Sv.litt.-sällskapet i Finland. 155,171.)
- kb 1935 = församlingsbok, upplagd 1935.
- kG = konceptblad till Generalstabens topografiska karta.
- KrA = Krigsarkivet i Stockholm
- Kruise = Kruise, E., De lefvande folkmålen. Uppsala 1908. (i:Uppland, skildring af land och folk. Bd II s. 537 ff.)
- l = län
- lht = lägenhet.
- Lidén, E., Västgötahamn. (i:NoB 1916)
- Lidén, E., Västgötska gränsorter från början av 1300-talet och andra namntydingar. (i:NoB 1932)
- Lind = Lind, O., Teutsch-schwedisches und schwedisch-teutsches Lexicon
Lexicon oder Wörterbuch. 1-2. Stockholm 1749.
- Lindberg, Carl, Terrängordet köl (käl,kielas). Uppsala 1941.
- Lindén, E., Dalälven. (i:NoB 1932)
- Lindén, E., Dalälvens namn förr och nu. (i:Dalarnas hembygdsbok 1932)
- Lindquist, Bjärka-Säby = Lindquist, N., Bjärka-Säby ortnamn. I.
Stockholm 1926.
- Lindroth: Hj., Bohusläns härads- och sockennamn. Göteborg 1918.
(SIOD. 1)
- Lindroth, Hj., Kust- och skärgårdsnamn i Göteborgs och Bohus län.1.
Sjökortet Tjörn. Göteborg 1922. (SIOD.3.)
- Lindroth, Hj., Namnet Värmdö (i:UFT. Bd 8)
- Lindroth, Hj., Våra ortnamn och vad de lära oss. Stockholm 1931. 2:a
uppl.
- LSA = Lantmäteristyrelsens arkiv i Stockholm.
- Lundberg, G., Skärgårdsnamn i Möja socken. (Proseminarieuppsats i
nordiska språk vid Stockholms högskola.)
- Lundgren-Brate = Lundgren, M., Brate, E. och Lind, E.H., Svenska personnamn från medeltiden. (SvL 10:6) Stockholm 1892-1934.

- Lyttkens = Lyttkens, A., Svenska växtnamn.1. Stockholm 1904-06.
- Modéer, I., Småländska skärgårdsnamn. Uppsala 1933.
- Modéer, I., Våra skärgårdsnamn berättas. (i:Svenska kryssarklubbens årsskrift 1940.)
- Modin, E., Härjedalens ortnamn och bygdesägnar. (SvL 19:2).
Stockholm 1902.
- NG = Norske gaardnavne... udg. af O.Rygh ...Kristiania 1897 ff.
- NG, Indl. = Norske Gaardnavne... Forord og Indledning. Kristiania 1898.
- NoB = Namn och Bygd
- OGB = Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. Göteborg 1923 ff.
- ODS = Ordbog over i det danske sprog, udg.af Det danske Sprog- og Literaturselskab. Khvn 1919 ff.
- Olson = Olson, E., De Appellativa substantivens bildning i fornsvenskan. Lund 1916.
- Pihl, C., Överkalixmålet.1. Stockholm 1924. (i:UUA 1924).
- Rietz = Rietz, J.E., Svenskt dialekt-lexikon. 1-2. Lund 1867.
- Rietz, J.E., Svenskt dialekt-lexikon. 3. Register och rättelser av Erik Abrahamson. Lund 1955.
- Rosenberg, C.M., Geografiskt-statistiskt handlexikon öfver Sverige. Stockholm 1882-83.
- Rydberg, S.O., Sveriges traktater med främmande magter. III. Stockholm 1895.
- Rydquist, J.E., Svenska språkets lagar. Bd 2. Stockholm 1874.
- SAOB = Ordbok över svenska språket, utg. av Svenska akademien. Lund 1898 ff.
- Sahlgren, J., Blåkulla och blåkullafärderna. (i:NoB 1915)
- Sahlgren, J., Nordiska ordstudier: Fornskånskt ⁺lughur 'sjö'. (i: ANF 44) Lund 1928.
- Sahlgren, J., Nordiska ordstudier: Fsv. Taeppa, no.dial.teppa, fno. tappr. (i:ANF 44) Lund 1928.
- Sahlgren, J., Svenska ortnamn och svensk bebyggelsehistoria. (i:NoB 1919.)
- Sahlgren, J., Ty.mart. sv. mord(mård) 'skog' och ortnamnen Kolmården, Ödmorden och Åmål. (i:NoB 1928)
- Sahlgren, J., Vad våra ortnamn berättas. 2:a uppl. Stockholm 1944.
- Sahlgren, J., Vikingar i Österled (i:NoB 1930.)
- Sahlstedt = Sahlstedt, A., Svensk ordbok med latinsk uttolkning. Stockholm 1773.
- Schagerström, A., Ordlista öfver Vätömålet i Roslagen. Stockholm 1889. (SvL 10:1)

- Schagerström, A., Upplysningar om Vätömålet i Roslagen. Stockholm 1884
(SvL 2:4)
- Schlyter = Schlyter, C.J., Ordbok till Samlingen af Sveriges Gamla
Lagar. Lund 1877.
- SIOD = Skrifter utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforsk-
ning vid Göteborgs högskola.
- Sj = Sjökort nr. 234.
- skg = skeppslag.
- sl = slutleden
- SLK = Stockholms läns lantmäterikontors arkiv i Stockholm.
- sn = socken
- SOA = Svenska ortnamnsarkivet i Uppsala.
- SOV = Sveriges ortnamn, Värmlands län. Uppsala 1922 ff.
- SOVN = Ortnamnen i Västernorrlands län. I. Ångermanlands södra
domsagas tingslag. Territoriella namn av Torsten Bucht.
Lund 1955.
- SOÄ = Sveriges ortnamn, Älvsborgs län. Stockholm 1906 ff.
- Solstrand, V., Åländska ortsnamn. Lappo. (i:Brages årsskrift IV, 1909.)
- Solstrand, V., Åländska ortsnamn. Asterholma och Torsholma. (i:Brage
årsskrift V, 1910).
- Spejel = Spejel, H., Glossarium Sveo-Gothicum eller Svensk ordabok,
Lund 1712.
- Stahre, N-G., Några ortnamn från Stockholms skärgård. (i:Värmdö skogs
fornminnesförenings årsbok 1953-54.)
- Stahre, Stångskäret ... = Stahre, N-G., Stångskäret, Kåksna och
Kummelberget. Lund 1952.
- Stähle, C.I., Studier över de svenska ortnamnen på -inge, Lund 1946.
- SvL = Bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt
folkliv,
Svensk ortförteckning 1952.
- Sv, uppslagsbok = Svensk uppslagsbok. 2:a uppl. Malmö 1949 ff.
- Söderwall = Söderwall, K.F., Ordbok öfver svenska medeltidsspråket.
Lund 1884-1918.
- Tiselius, Fasternamålet = Tiselius, G.A., Ljud- och formlära för
Fasternamålet i Roslagen. (SvL 18:5.) Stockholm 1902.
- UFT = Upplands fornminnesförenings årsskrift.
- ULMA = Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala.

- UUÅ = Uppsala universitets årsskrift.
- Wadstein = Wadstein, E., Friserna och forntida handelsvägar i Norden.
Göteborg 1920. (i:Göteborgs kungl. vetenskaps- och vitterhets-
samhälles handlingar 4:21-22.)
- Vendell = Vendell, H., Ordbok över de östsvenska dialekterna. H 1-4.
Helsingfors 1904-07. (Skrifter utg. av Sv. litt.-sällskapet i
Finland. 64,71,75,79,178.)
- Wessman = Wessman, V.E.V., Samling av ord ur östsvenska folkmål. 1-2.
Helsingfors 1925-32. (Skrifter utg. av sv.litt.-sällskapet i
Finland, 178,215.)
- Weste = Weste, E.W., Svenskt och fransyskt lexicon. T.I-II.
Stockholm 1807.
- Värmdö dombok = Wermbdö Domboock. Anno 1600-1612. Utg. av G.O. Berg
(i:UFT 5.1905-08.)
- Västgötaord från 1700-talet, äldre anteckningar utg. av S. Lampa.
(i:SvL 1909.)
- Zettersten = Zettersten, A., Svenska flottans historia åren 1522-1634.
Stockholm 1890.
- Östergren, O., Nusvensk ordbok. Stockholm 1919 ff.
- i Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala:
Upl.ordb. = Hesselman, B., Upländsk ordbok. 1-2.